

به مناسبت سیصدمین سال روابط ایران و فرانسه

مجموعه مقالات همایش
ایران شناسی در فرانسه

هشتمین
تجربه دیرین
فردا

پاریس ۳ مارس و ۳۰ آوریل ۲۰۱۵

Iranologie, expériences passées et
perspectives d'avenir

3 mars 2015

**L'Institut National des Langues
et des Civilisations Orientales
(INALCO)**

Paris - France

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

ISBN-978-600-95898-4-5

9 786009 589845

مجموعه مقالات کنفرانس

ایران شناسی در فرانسه

تجربه دیروز و چشم انداز فردا

پاریس: ۳ مارس و ۳۰ آوریل ۲۰۱۵

برگزارکنندگان:

مؤسسه ارتباطات علمی و فرهنگی ایران و فرانسه [ARSCEFI]

مؤسسه تبادلات فرهنگی ایران و فرانسه [AFPEC]

پژوهشکده مطالعات فرهنگی روایت [RICS]

رایزنی علمی ج.ا. ایران در منطقه شنگن

انجمن ایرانی زبان و ادبیات فرانسه

بنیاد ایران شناسی

انتشارات نگارستان اندیشه

تهران - بهار ۱۳۹۴

سرشناسه: کنفرانس ایران شناسی در فرانسه؛ تجربه دیروز و چشم انداز فردا (۱۳۹۳ = ۲۰۱۵م : پاریس، فرانسه)
2015 : Paris , France –conférence Iranologie en France; Expériences passées et perspectives d'avenir
عنوان و نام پدیدآور: مجموعه مقالات کنفرانس ایران شناسی در فرانسه تجربه دیروز و چشم انداز فردا / گردآوری و تنظیم صادق
حیدری نیا، زهرا باصری؛ ویراستار بابک بنزاده؛ برگزارکنندگان موسسه ارتباط علمی و فرهنگی ایران و فرانسه...[و دیگران].
مشخصات نشر: تهران: نگارستان اندیشه، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۸۱۱،۱۷۰ ص: مصور، جدول، نمودار.
شابک: ۴۰۰۰۰۰ 978-600-95898-4-5 تومان

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

یادداشت: Iranologie en France: Experiences passees et perspectives d'avenir
یادداشت: برگزارکنندگان: موسسه ارتباطات علمی و فرهنگی ایران و فرانسه [ARSCEFI] موسسه تبادلات فرهنگی ایران و
فرانسه [AFPEC]، پژوهشکده مطالعات فرهنگی روایت [RICS]، [آراییزنی علمی ج. ا. ایران در منطقه شنگن، انجمن ایرانی
زبان و ادبیات فرانسه، بنیاد ایرانیشناسی.
یادداشت: واژه نامه. کتابنامه.

موضوع: ایران شناسی — کنگره ها، ایران شناسان فرانسوی — کنگره ها. ایران شناسی — چکیده ها.
شناسه افزوده: حیدری نیا، صادق، ۱۳۵۸ -، گردآورنده. باصری، زهرا، گردآورنده. بنزاده، بابک، ۱۳۵۷ - . موسسه ارتباطات علمی
و فرهنگی ایران و فرانسه

شناسه افزوده: Association des Relations Scientifiques et Culturelles Entre la France et l'Iran
رده بندی کنگره: ۰۰۷۲/۹۵۵ ک/۶۴DSR ۸۷/۱۳۹۴ رده بندی دیویی: ۰۰۷۲/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۹۱۲۶۶

ایران شناسی در فرانسه؛ تجربه دیروز و چشم انداز فردا

مجموعه مقالات کنفرانس

گردآوری و تدوین: زهرا باصری، صادق حیدری نیا

ویراستار: بابک بنزاده

نمونه خوانی: وحید دریاییگی

ناشر: نگارستان اندیشه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۸۹۸-۴-۵

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

طراح جلد: گرافیک مداد بنفش

نوبت چاپ: نخست، بهار ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

چاپ و صحافی: نسیم

نشانی ناشر: خیابان آزادی، خیابان استاد بهزاد، پلاک ۲۹ واحد ۷

حقوق این اثر به دبیرخانه کنفرانس تعلق دارد

فهرست مطالب

- سپاسگزاری..... ۱۱
- مقدمه ناشر..... ۱۳

بخش اول:

کارنامه ایران شناسی در فرانسه

تحقیقات باستان شناس فرانسیسی ژان پرو در شوش

- عباسعلی آذرنبوشه، عباس اوپسی، فاطمه قلاوند..... ۱۹

هانری کرین: چهره‌ی شاخص شرق شناسی علمی با دید غیر مغرضانه

- معصومه احمدی، صدیقه شرکت مقدم، مرضیه یعقوبی..... ۲۷

عطار نیشابوری در فرانسه

- فاطمه امامی..... ۲۹

ایران و ایرانی از نگاه تاورنیه

- محمدابراهیم ایرج‌پور..... ۳۹

مستشرقین فرانسیسی و مسئله خوارج در ایران

- انسیه باقری..... ۵۱

بررسی نقش و تأثیر فرانسویان بر پژوهش‌های فرهنگ مردم در ایران

- طیبه پرتوی راد..... ۶۱

نگاهی تحلیلی به روایت تصنیف اولین سرود ملی ایران توسط یک موسیقی‌دان فرانسیسی

- مهران پورمندان..... ۶۹

روابط سیاسی ایران و فرانسه از ابتدای حکومت قاجار تا پایان حکومت فتحعلی‌شاه بر پایه گزارش‌های

مأموران سیاسی و نظامی فرانسه در ایران

- محمد پیری..... ۷۹

تأملی بر ریشه و خاستگاه نقاشی قهوه‌خانه و موضوعات ملی و مذهبی آن با نگاهی بر کتاب

نقاشی‌های معروف و افسانه‌های ایرانی اثر کلود موراند

- شهرام تقی‌پور، صبا آل ابراهیم دهکردی..... ۸۷

جایگاه زنان در جامعه معاصر گیلان بر اساس آثار کریستیان برومبِرژه

- حلیمه جعفرپور نصیرمحلّه، مریم خردمند..... ۹۴

- نگاه فرانسویان به راه‌های مازندران در عصر قاجار
 مهدی خلیلی، آمنه بیشه‌کلایی ۱۰۱
 فرانسه و سهم آن در هجرت اندیشه‌های ایرانیان
- آذر دانشگر ۱۰۷
 ایران‌شناسی بینا فرهنگی و نقش آن در شناخت فرهنگ ایران
- رضا دبیری‌نژاد، بهرنگ ذوالفقاری ۱۱۳
 گزارش‌های فرانسویان عصر صفوی از بازارهای اصفهان و کاربرد آن در بهسازی و نوسازی بافت تاریخی
- دیبا زیرک‌باش ۱۲۹
 بررسی اجمالی مطالعات فرانسه از ایران باستان تا ایران معاصر
- فرناز ساسانی ۱۴۳
 تأثیر فرانسوی‌ها بر آموزش معماری مدرن در دانشگاه تهران
- مهدی شادکار ۱۴۵
 بازخوانی جایگاه خرد و اخلاق در کلیله و دمنه بر اساس کتاب/اخلاقیات شارل - هانری دو فوشه کور
- مریم عاملی رضایی ۱۴۷
 ایران‌شناسی فرانسویان در قرن نوزدهم میلادی؛ مطالعه موردی بازتاب وضعیت طبقات اجتماعی ایران در آثار نویسندگان فرانسوی عصر قاجار
- محمد رضا عسکرانی ۱۵۷
 نقش هانری ماسه در شناساندن حماسه فردوسی در فرانسه
- فریده علوی، ناهید شاهوردیانی ۱۶۹
 نقش و اهمیت کریستف بالایی در معرفی و بررسی داستان‌نویسی معاصر ایران
- بهناز علی‌پور گسگری ۱۷۱
 بررسی معماری بازار بزرگ اصفهان، عناصر و تأثیرات آن در آثار سیاحان فرانسوی عصر صفوی
- بدرالسادات علیزاده مقدم، نرگس اشتری ۱۸۱
 ایران‌شناسی بصری: عکاسی در ایران
- مرجان فرجاه ۱۸۹
 آئین جوانمردی، آشنای شرق‌شناسان فرانسوی
- افسون قنبری، غلامحسین غلامحسین‌زاده ۱۹۱
 مقصود از ایران‌شناسی چیست؟ (پرسمان)
- مرتضی کتبی ۲۰۳
 مهمان سرای عباسی اصفهان، یادگار ماکسیم سیرو
- لیلا کریمی، ژیلای صفارزاده ۲۰۵
 تبیین نظریه «ولایت» حلاج به روایت ماسینیون
- آگیتا محمدزاده، لیلا پیغمبرزاده ۲۱۱

پیامدهای روشنی‌بخش تاریخ لیان و ایلام در مطالعات و کاوش‌های باستان‌شناسی مورس پیر در بندر بوشهر (۱۹۱۳)

غلامحسین نظامی ۱۳

بخش دوم:

مطالعات تطبیقی و بین فرهنگی

بررسی و تحلیل روایت‌شناختی رمان «نگران نباش» با توجه به نظریه ژرار ژنت

سهیلا اکبرپور مهرآبادی، مجتبی پاکزاد ۱۴

میشل فوکو و انقلاب اسلامی: بررسی امکان‌پذیری یک رویکرد پست مدرنیستی به یک انقلاب

منصور انصاری ۱۵

تأثیر سمبولیسم فرانسه بر شعر نیما یوشیج

احمد بیرانوند ۱۶

بررسی میزان تحمیل گفتمان فرهنگ بر طبیعت در انواع ادبی

زهرا پارساپور ۱۷

نقد و بررسی چند داستان ساعدی با تکیه بر نقدهای زیست‌محیطی و پسااستعماری

منصوره تدینی ۱۸

کودک ایرانی از نگاه انیرانی (مطالعه منابع مکتوب و مصور برجای مانده از مسافران اروپایی)

سلطنت ناصرالدین شاه قاجار) ۱۹

سلطنت ناصرالدین شاه قاجار)

زهرا حاتمی ۲۰

یادش به خیر آن روزان؛ بررسی رجعت نوستالژیک به عناصر فرهنگ عامه در دو منظومه آنورون و مابری

احمد حاجبی ۲۱

بررسی لاکانی برخی باورهای مولوی درباره زنان

فاطمه حیدری ۲۲

جایگاه فرهنگ، زبان و ادبیات فرانسه در دوره قاجاریه (از ابتدا تا انقلاب مشروطه)

هوشنگ خسروبیگی ۲۳

بررسی تطبیقی پوشش اندرونی زنان درباری دوره قاجار، پیش از سفر ناصرالدین شاه و پس از بازگشت

وی از اروپا (با نگاهی اجمالی به پوشش بالرین‌های اروپا)

فائزه رهگذر ۲۴

بررسی رویکردهای مثبت و شرق‌شناسانه به هویت ایرانی در دوران قاجار در سفرنامه‌های جهانگردان

فرانسوی ۲۵

زاگرس زند ۲۶

۸ مجموعه مقالات کنفرانس ایران‌شناسی در فرانسه؛ تجربه دیروز و چشم‌انداز فردا

باورهای عامیانه مردم ایران عصر صفوی از دیدگاه سفرنامه‌نویسان اروپایی

۳۸۱..... ناهید زندی صادق، زهرا رضائی، محسن جعفری

تحلیل محتوای سفرنامه دموگران با تأکید بر تصویر فرهنگ عامه مردم ایران

۳۸۳..... زبیده سورتیچی، علی رستم‌نژاد نشلی، رمضان سورتیچی

از «شناخت شرق» به «شرق‌شناسی»: تحول سفرنامه‌نویسان فرانسوی از ایران از سده ۱۷ به ۱۹

۳۸۹..... وحید شالچی، زکیه شرعی‌نژاد، روح‌الله قاسمی

جمالزاده و گوینو؛ مسخ فرهنگی در «فارسی شکر است» و «رقاصه‌ی شماخی»

۴۰۷..... طاهره شمسی

اهمیت رودخانه زاینده‌رود و معضل کم‌آبی آن از خلال سفرنامه‌های فرانسویان دوره صفوی

۴۰۹..... بدرالسادات عزیزاده مقدم

فراتحلیل آثار ترجمه‌شده متفکران فرانسوی به زبان فارسی در مورد انقلاب اسلامی ایران

۴۱۷..... یحیی فوزی

میدان نقش جهان از منظر سیاحان فرانسوی

۴۲۷..... عاطفه کرباسی

ضرورت طراحی چارچوبی مرجع برای آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان

۴۴۱..... مهین‌ناز میردهقان، امیررضا و کیلی‌فرد، فرشته باقری، زینب منتظری

تفاسیری بر نگاره‌های صفوی انسان پیکره در پیکره (محفوظ در موزه لوور و گالری فریر)

۴۵۱..... صدیقه نایفی

نقش جهان مدرنیته در اشعار بودلر و نیما یوشیج

۴۶۱..... ماه نظری

بررسی تطبیقی ضرب‌المثل‌های فارسی و فرانسوی

۴۷۳..... لیلا هاشمیان، مریم رحمانی

بخش سوم:

مطالعات ایرانی - اسلامی

استعاره در سرودهای ایرانی مانوی

۴۸۳..... عباس آذرانداز، معصومه باقری

بازنمایی زن؛ جلوه‌های جسمانی و نگاه مردانه در منظومه خسرو و شیرین

۴۹۵..... فرزانه آقاپور

بررسی و مطالعه تغییرات فرهنگی، سیاسی و اقتصادی شوش در دوره هلنیستی

۵۰۵..... حسن اسماعیلی

کنکاشی در مسأله تغییر نظام خطی زبان فارسی

نوید اعطار شرقی

.....	مطالعه جایگاه ابوالحسن غفاری در دوره پایانی قاجار
۵۲۱	الیه پنجه‌باشی
.....	نفته المصذور؛ کاربرستی تاریخی از بازنمایی «خود»
۵۳۳	لیلا پیغمبرزاده
.....	بازتاب فرهنگ عامه در آثار محمدعلی جمالزاده
۵۴۱	آذر حمیدی تهرانی، طیبه صابری، الهه رضایی
.....	بررسی حیاط‌های بومی ایران در اقلیم گرم و خشک و نقش آن در تحقق پایداری در معماری
۵۵۳	مهسا حاجی فتحعلی، مهرنوش قدسی، میترا بیک محمدی
.....	مطالعه تطبیقی چنگ ساسانی و چنگ اسلامی در ایران به روایت منابع تصویری
۵۷۱	نرگس ذاکر جعفری
.....	یحیی ذکاء و ظهور نظرگاهی نو در تاریخ‌نگاری هنر و معماری دوره قاجار
۵۹۱	محمدرضا رحیم‌زاده، مهنام نجفی
.....	بررسی و معرفی یک گونه کمتر شناخته‌شده گل‌وله فلاخن در شرق ایران به کمک قواعد فیزیکی مکانیک، مطالعات دیرین اقلیم‌شناسی و مقایسه تطبیقی
۶۰۵	ایرج رضائی، سعید فرجادیان، سعید حیاتی جعفریگی، سید علی حسینی
.....	تحلیل جامعه‌شناختی ازدواج در مثل‌های عامیانه
۶۱۵	طیبه صابری، الهه رضایی، آذر حمیدی تهرانی
.....	شگردهای داستان‌سرایی در فارسی معاصر
۶۲۷	حسین صافی پیرلوجه
.....	جایگاه نمادهای هویت ملی ایرانیان در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی مدارس ایران
۶۵۳	زهره صدیقی فر
.....	نگاهی معناگرایانه به هندسه، نمادگرایی و نحوه تجلی آن در معماری ایرانی
۶۶۳	آویده طلایی
.....	عوامل انحطاط علوم طبیعی در تمدن ایرانی - اسلامی در قرون متأخر
۶۷۵	محسن عباس‌نژاد
.....	تأثیر ادبیات عامیانه در تکوین داستان کوتاه فارسی (گرایش‌های شعری پدر داستان کوتاه فارسی)
۶۸۳	حبیب‌الله عباسی، شهرت معرفت
.....	بررسی تأثیرات متقابل اقوام و ملل مختلف بر هنر کتاب‌آرایی ایرانی
۶۹۱	نسرین فخری
.....	نگاهی تازه به جایگاه تاریخی فرهاد، شخصیت داستانی خسرو و شیرین نظامی
۷۰۲	یاسر فراشاهی‌نژاد، محمد غلامرضایی
.....	تأثیر دستاوردهای آیین مانویت بر هنر غرب
۷۱۱	فرزانه فرخ‌فر
.....	نقد داستان «استخری پر از کابوس» از منظر بوم‌گرایی

۱۰ مجموعه مقالات کنفرانس ایران‌شناسی در فرانسه؛ تجربه دیروز و چشم‌انداز فردا

- ۷۲۷..... مریم سادات فیاضی، زهرا پارساپور، مانی زیاری
بررسی چگونگی شکل‌گیری گفتمان نگارگری جدید در نقاشی معاصر ایران
- ۷۳۹..... زهرا کیاشمشکی
دخمه‌گذاری و آیین‌های آن در سنت زرتشتیان ایران
- ۷۵۱..... فرزانه گشتاسب
سرگذشت واژه هوم
- ۷۶۳..... کتابون مزداپور، صبا لطیف‌پور
نزهت‌نامه‌ی علایی: حلقه‌ی واسط میان آرای جابر بن حیان و متون عجایب‌نامه‌ای
- ۷۷۱..... فاطمه مهری
سیمای عشق در ساختار افسانه‌های پریوار ایرانی
- ۷۸۱..... عفت نقابی
قصه‌های عامیانه ایران
- ۷۹۱..... همایون کتابون نیلوفری
معماری سنتی ایران: تبیین جامعه‌شناختی یک تحول تاریخی
- ۷۹۳..... کوشا وطن‌خواه، علی هداوند
- مقالات و چکیده‌ها به زبان فرانسه ۸۱۲ [1-163]

سپاسگزاری

در برگزاری کنفرانس «ایران‌شناسی در فرانسه؛ تجربه دیروز و چشم‌انداز فردا» افراد مختلفی در قالب کمیته‌های علمی و اجرایی یا به صورت داوطلبانه، همکاری کردند که لازم است از آن‌ها سپاسگزاری شود. فهرست زیر نام کسانی است که طی برگزاری کنفرانس به شکل مختلفی در این پیشبرد این برنامه نقش داشتند. ضمن سپاسگزاری از نامبردگان، همچنین قدردان همه همکارانی هستیم که در اجرای این برنامه نقش داشته و دبیرخانه را حمایت کردند لیکن نامشان در این بخش نیامده است.

دبیر کمیته علمی پاریس

پروفسور یان ریچارد

دبیر کمیته علمی تهران

دکتر ناصر تکمیل همایون

اعضای کمیته علمی:

دکتر کریم مجتهدی (استاد بازنشسته دانشگاه تهران)

دکتر مهدی محقق (استاد بازنشسته دانشگاه تهران و رئیس انجمن آثار و مفاخر فرهنگی)

دکتر ژاله آموزگار (استاد بازنشسته گروه فرهنگ و زبان‌های باستانی دانشگاه تهران)

پروفسور پی‌یر لوری (استاد بازنشسته دانشگاه سوربن در فلسفه و مطالعات اسلامی)

پروفسور برنارد هورکاد (ایران‌شناس و پژوهشگر مرکز ملی پژوهش‌های علمی فرانسه CNRS)

دکتر حسین بیک باغبان (استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه استراسبورگ فرانسه)

دکتر مصطفی عاصی (رئیس انجمن زبان‌شناسی و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)

مطالعات فرهنگی)

دکتر حمیدرضا شعیری (عضو هیئت علمی گروه زبان‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس)

پروفسور رمی بوشارالا (باستان‌شناس و پژوهشگر مرکز ملی پژوهش‌های علمی فرانسه CNRS)

دکتر ایرج نیک سرشت (عضو هیئت علمی پژوهشکده تاریخ علم دانشگاه تهران)

دکتر محمدرحیم احمدی (عضو هیئت علمی گروه زبان و ادبیات فرانسه دانشگاه الزهراء)

دکتر هما لسان‌پزشکی (عضو هیئت علمی دانشگاه اکس مارسی فرانسه)

دکتر قدرت‌اله علیزاده (معاون اطلاع‌رسانی و امور بین‌الملل بنیاد ایران‌شناسی)

دکتر رضا بهشتی‌معز (استاد و پژوهشگر فلسفه و الهیات شیعی مقیم فرانسه)

اعضای کمیته اجرایی در تهران:

دبیر اجرایی کنفرانس در تهران	صادق حیدری‌نیا
مسئول دبیرخانه کنفرانس در تهران	صادق حجتی
مسئول واحد انتشارات	بابک بنزاده اردبیلی
مشاور ارشد اجرایی	مهدی شادکار
عضو کمیته انتشارات	زهره باصری
امور مالی دبیرخانه	حامد اکبری
عضو دبیرخانه کنفرانس در تهران	سیدبابک روح‌الامینی
عضو دبیرخانه کنفرانس در تهران	بهزاد اصغری
عضو دبیرخانه کنفرانس در تهران	مهديه خواجهویی
ارتباطات و اطلاع‌رسانی در تهران	به‌رنگ ذوالفقاری

اعضای کمیته اجرایی در پاریس:

دبیر اجرایی کنفرانس در پاریس	حسین بونو
مدیر ارتباطات و روادید	سعید امینی
عضو دبیرخانه کنفرانس در پاریس	الهام جمالی
عضو دبیرخانه کنفرانس در پاریس	احمد بونو
عضو دبیرخانه کنفرانس در پاریس	نرگس رفیعی
عضو دبیرخانه کنفرانس در پاریس	مریم عرفانی
عضو دبیرخانه کنفرانس در پاریس	ناهید رضایی
عضو رایزنی فرهنگی ج.ا. ایران در پاریس	وحید یعقوبی
تبلیغات و اطلاع‌رسانی	رضوانه باباشکورزی
عضو دبیرخانه کنفرانس در پاریس	محمد امینی

و سپاس دوباره از همه آنهایی که ما را در این مسیر یاری کردند.

مقدمه

سال ۲۰۱۵ میلادی، آغاز سیصدمین سال روابط تاریخی میان دو کشور و ملت ایران و فرانسه است؛ رابطه‌ای که سه قرن گذشته، با فراز و فرود فراوانی همراه بوده، اما مشخصه دائمی و همیشگی آن، حفظ ارتباط فرهنگی بوده است. طی این مدت، ایران به مثابه سرزمینی کهن رازآمیز، توجه پژوهشگران فرانسوی را به خود جلب کرده و موجب شکل‌گیری کرسی‌ها و مطالعات فراوانی شده است. ایران‌شناسی در فرانسه، همراه با سایر گرایش‌های شرق‌شناسی، قدمتی دیرینه دارد. توجه به میراث غنی و دیرپای فرهنگی - تمدنی ایران در قالب فعالیت‌های باستان‌شناسی، شناخت ریشه‌های زبان‌های باستانی و خط‌های کهن ایرانی، و نیز مطالعه زبان فارسی، تصحیح و انتشار متون کهن، از مهم‌ترین عرصه‌های مورد علاقه‌ی ایران‌شناسان فرانسوی به ویژه در قرن نوزدهم بود. این مسیر با انعقاد قراردادهای رسمی میان نهادها و مؤسسات علمی فرانسوی با دولت ایران، طی سده‌های نوزدهم و بیستم بصورت گسترده‌ای ادامه یافت. هرچند که مناسبات و تبادلات فرهنگی در دوره‌هایی با فراز و فرود همراه بود اما با نگاهی گذرا به فعالیت‌های ایران‌شناسان فرانسوی، می‌توان دریافت که در هیچ مقطعی مطالعات ایران‌شناسی در فرانسه تعطیل نشده است لیکن اطلاع دقیقی از مجموعه‌ی این فعالیت‌ها در ایران وجود ندارد؛ حال آنکه، پژوهشگران و علاقه‌مندان بسیاری در ایران، جویای نتایج چنین پژوهش‌هایی هستند. در خلال سال‌های ۱۳۷۷ / ۱۹۹۸ تا ۱۳۸۳ / ۲۰۰۵ سطح ارتباط فرهنگی میان پژوهشگران ایرانی و ایران‌شناسان فرانسوی ارتقا یافت و طی آمد و شد برخی از استادان و پژوهشگران، گفتگوهای کوتاهی در نشریات آن روز، مشتمل بر زندگی و فعالیت‌های علمی آنها در ایران منتشر شد اما این اقدامات هرگز به صورت منظم و پایدار تداوم نیافت. آنچه مسلم است، در شرایط پرتلاطم سیاسی، ارتباط فرهنگی، تنها رشته‌ی پایدار میان ایران و فرانسه بوده که هرگز قطع نشده و پژوهشگران دو کشور، به ویژه ایران‌شناسان فرانسوی، نقشی بسزا در تداوم آن ایفا کرده‌اند. برگزاری نشست‌های مشترک با حضور تعدادی از ایران‌شناسان معاصر فرانسوی و استادان و

پژوهشگران ایرانی، می‌تواند به شناخت دوسویه از فعالیت‌ها و پژوهش‌های انجام شده طی چند دهه‌ی اخیر کمک شایان توجهی کند. شاید بتوان گفت اطلاع ایران‌شناسان فرانسوی از تلاش‌های علمی پژوهشگران ایرانی در عرصه‌هایی نظیر تاریخ، باستان‌شناسی، فلسفه و الهیات، زبان‌شناسی، هنر، مردم‌شناسی، زبان و ادبیات فارسی و نظایر آن به همان میزان اندک است که اطلاع ایرانیان از برخی کارهای تازه‌نشر یافته یا پژوهش‌های منتشر نشده توسط ایران‌شناسان فرانسوی که در این سال‌ها به زبان فرانسه انجام شده است. در واقع می‌توان گفت مجموعه ارتباطات دوسویه در دهه‌های اخیر بیشتر مبتنی بر تلاش‌های فردی و مناسبات شخصی بوده در حالی که این موضوع می‌تواند توسط دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها و مراکز علمی و فرهنگی در دو کشور ایران و فرانسه، بیش از پیش تقویت شود.

دبیرخانه کنفرانس «ایران‌شناسی در فرانسه؛ تجربه دیروز و چشم‌انداز فردا» با هدف پرکردن بخشی از خلاءهای مورد اشاره از طریق افزایش مجموعه تعاملات علمی و ارتباطات فرهنگی فی‌مابین نهادها و سازمان‌های علمی، پژوهشی و دانشگاهی ایران و فرانسه، پیشگام این مسیر شد تا آغازگر رخدادی نو در روابط فرهنگی دو سویه باشد. استقبال گسترده استادان و دانشجویان ایرانی از این برنامه موجب شد تا در مدت کوتاهی، بیش از یک هزار مکاتبه الکترونیکی و پستی با دبیرخانه انجام شود که حاصل آن فراهم آمدن بیش از ۴۰۰ چکیده مقاله و حدود ۲۰۰ مقاله کامل بود. آنچه در این مجموعه ارائه شده، منتخب مقالاتی است که به تأیید کمیته علمی رسیده و امتیاز انتشار در کتاب را کسب کرده است. این مقالات در سه محور به شرح زیر تنظیم شده‌اند:

۱. **کارنامه ایران‌شناسی در فرانسه:** حاصل سیصد سال مطالعات ایرانی در فرانسه، نگارش صدها کتاب و مقاله و خطابه بوده که بخشی از آنها از طریق ترجمه به فضای فرهنگی و پژوهشی ایران راه یافته و زمینه‌ی خلق آثار جدیدی را پدید آورده است. مقالاتی که در پی می‌آید، حاصل تأملات استادان و پژوهشگران ایرانی در آثار ایران‌شناسان و ایران‌پژوهان فرانسوی است که تنوع موضوعی آنها، نشان‌گر گستره‌ی مطالعات و تحقیقات فرانسوی‌ها درباره ایران است.

۲. **مطالعات تطبیقی و بین‌فرهنگی:** در میان همه فرهنگ‌های کهن و دیرپا، وجوه مشترک و مشابه فراوانی وجود دارد که دستمایه‌ی تحقیق و پژوهش قرار گرفته است. این مهم به ویژه در رویکردها و پارادایم‌های جدید علمی نظیر مطالعات

فرهنگی، موقعیت بهتری یافته است. دو فرهنگ ایران و فرانسه نیز از این امر مستثنی نیست. لذا هم‌زمان با فراخوان کنفرانس، تعداد پرشماری مقاله در موضوع مطالعات تطبیقی و بین فرهنگی به دبیرخانه ارسال شد که منتخب آن مقالات در بخش دوم کتاب آمده است.

۳. **مطالعات ایرانی - اسلامی:** عبارت «ایران‌شناسی» در عنوان کنفرانس و وجود محورهای مرتبط با آن در فراخوان - که البته ناظر به کار ایران‌شناسان فرانسوی بود - بسیاری از پژوهشگران ایرانی را برآن داشت که مطالعات خود در عرصه‌های مختلف ایران‌شناسی و اسلام‌شناسی را به دبیرخانه ارسال کنند. با عنایت به حجم بالای آثار رسیده و کیفیت قابل قبول شماری از آنها، بنا به تصمیم جمعی از اعضای کمیته علمی، منتخب این مقالات برای چاپ در کتاب انتخاب شد که در بخش سوم کتاب ارائه شده است.

امید است این برنامه، مسأله «ایران‌شناسی در فرانسه» را که در چند دهه اخیر به حاشیه رفته، مجدداً مورد توجه پژوهشگران و علاقه‌مندان به تاریخ و ادبیات و فرهنگ ایران‌زمین قرار دهد و تأثیر بسزایی در گفتگوی بین فرهنگی و ارتباط میان ملت‌ها و تمدن‌ها از خود بجای گذارد.

صادق حیدری‌نیا

دبیر اجرایی کنفرانس

بخش اول

کارنامه ایران‌شناسی در فرانسه

حاصل سیصد سال مطالعات ایرانی در فرانسه، نگارش صدها کتاب و مقاله و خطابه بوده که بخشی از آنها از طریق ترجمه به فضای فرهنگی و پژوهشی ایران راه یافته و زمینه‌ی خلق آثار جدیدی را پدید آورده است. مقالاتی که در پی می‌آید، حاصل تأملات استادان و پژوهشگران ایرانی در آثار ایران‌شناسان و ایران‌پژوهان فرانسوی است که تنوع موضوعی آنها، نشان‌گر گستره‌ی مطالعات و تحقیقات فرانسوی‌ها درباره ایران است.

تحقیقات باستان‌شناسی فرانسوی ژان پرو در شوش

عباسعلی آذرین‌شهبه^۱

عباس آذرین‌شهبه^۲

فاطمه شهبه‌زنده^۳

چکیده

محققان فرانسوی پس از اخذ امتیاز انحصاری اکتشافات باستان‌شناسی در ایران در سال ۱۸۹۵ و تثبیت آن در سال ۱۹۰۰ طی چندین مرحله، اقدامات باستان‌شناسی در ایران انجام دادند. از آنجا که شوش قدیمی‌ترین مرکز فرهنگی ایران زمین را تشکیل می‌داد این شهر باستانی یکی از مراکز مورد توجه باستان‌شناسان بود. در میان این مراکز، شوش باستان‌شناسان، جایگاه ویژه‌ای در تاریخ باستان‌شناسی ایران دارد. در این مقاله با سیری گذرا به تاریخ باستان‌شناسی فرانسویان در شوش به بررسی حفاری‌ها و اکتشافات ژان پرو پرداخته شده است. واژگان کلیدی: باستان‌شناسی، شوش، فرانسه، اکتشافات، علمی.

۱. دانشیار گروه تاریخ دانشگاه سیستان و بلوچستان azarniushseh@lihu.usb.ac.ir

۲. استادیار گروه تاریخ دانشگاه پیام نور abbasovise@yahoo.com

۳. عضو هیئت علمی (مربی) دانشگاه پیام نور tarikh.shosh@gmail.com

مقدمه

تاریخ رابطه ایران و فرانسه از دوره صفوی آغاز می‌گردد. این روابط از همان آغاز جلوه فرهنگی یافت. سیاحتان فرانسوی از همان دوره صفوی با انتشار سفرنامه‌های به معرفی فرهنگ و آداب و رسوم ایرانیان پرداختند. در دوره قاجار پس از حمله روس و دلسرد شدن ایران از انگلیسی‌ها دولت ایران به سوی قدرت سومی که در آن زمان فرانسه دوران ناپلئون بود، معطوف شد. این رابطه از حد بستن یک عهدنامه و ورود چند نظامی فرانسوی به ایران فراتر نرفت. در نهایت با آغاز عصر اصلاحات در ایران دوره قاجار رابطه فرهنگی با فرانسه مجدداً مورد توجه قرار گرفت تا حدی که زبان فرانسه به عنوان زبان تدریسی مدرسه دارالفنون انتخاب شد. همزمان در این دوره اولین کاوش‌های باستان‌شناسی در ایران را «ویلیام کنت لوفتوس» در سال‌های ۱۸۴۹ تا ۱۸۵۱ میلادی در ویرانه‌های شوش پایتخت باستانی عیلام آغاز کرد. توصیف او درباره‌ی اهمیت این محوطه‌ی وسیع باستانی توجه فرانسویان را به حفاری در ایران و شهر باستانی شوش جلب کرد. فرانسوی‌ها توانستند نظارستان ناصرالدین شاه قاجار را برای صدور اجازته‌ی حفاری در شوش به دست آورند. در حقیقت فرانسویان اولین کسانی بودند که به کار حفاریهای برنامه‌ریزی شده در شوش دست زدند، روند طولانی این فعالیتها در ایران که نزدیک به ۹۵ سال به طول انجامید در حالی که به پایان رسید که در آخرین دوره این حفاریها به سرپرست باستان‌شناسی فرانسوی ژان پرو هیات باستان‌شناسی چند ملیتی به حفاری در شوش پرداختند.

باستان‌شناسان فرانسوی در ایران

در سال ۱۸۸۳ دولت فرانسه موافقت ناصرالدین شاه را مبنی بر اعطای اجازه حفاری در شهر باستانی شوش اخذ کرد و مارسل دیولافوا در سال ۱۸۸۵، رسماً حفاری شوش را آغاز کرد و آثار بدست آمده را بدون توجه به مفاد قرارداد منعقد شده به پاریس انتقال داد. در پی اعتراض دولت ایران و گفتگوهای صورت گرفته نهایتاً در سوم مه ۱۸۹۵ مطابق با ۱۶ ذیقعدہ ۱۳۱۲ قراردادی بین ایران و فرانسه در قبال مبلغ ۱۰/۰۰۰ تومان و در ۸ فصل تنظیم و به امضای طرفین رسید. بنابر این قرارداد انحصار کشف آثار عتیقه در سرتاسر خاک ایران به فرانسه اعطا گردید با این قید که آثار ساخته شده از جنس طلا و نقره متعلق به دولت ایران و نصف آثار حجاری، مجسمه‌ها و خطوط (ظاهراً منظور کتیبه‌ها باید باشد) متعلق به ایران می‌بود (معصومی، ۱۳۸۹: ۳۲-۳۰).

با شروع به کار اعضای گروه کاوش شوش به سرپرستی دومورگان در ژانویه ۱۸۹۷ م. / ۱۳۱۵ ه. ق وی کار ساخت قلعه‌ای را آغاز کرد و در ماه می همان سال نیز ساخت قلعه به پایان رسید. دومرگان با تجربه‌ای که از حفاری مصر داشت، تمرکز خود را بیشتر به سوی آکروپل که بلندتر از دیگر قسمت‌های محوطه بود معطوف کرد (غفاری، ۱۳۶۸: ۱۱۰). دومرگان در چند سال اول حفاری آثار بسیار ارزشمندی از جمله مجسمه ملکه ناپیراسو و مقدار زیادی آجرهای کتیبه‌دار دوره ایلامی توسط هیأت دومرگان کشف گردید. کشف آثار بسیار نفیس و گرانبها، دومرگان رئیس هیأت فرانسوی را به اجرای طرحی که از قبل در ذهن داشت سوق داد. وی این طرح را با همکاری سفارت فرانسه در تهران در سال ۱۸۹۸ م. / ۱۳۱۶ ه. ق. تهیه کرد و به دنبال فرصت مناسبی بود تا آن را به اجرا بگذارد. طرح دومرگان علاوه بر حفظ امتیازنامه قبلی، امتیاز جدیدی را نصیب فرانسه می‌کرد (موسوی، ۱۳۷۱: ۱۶). بدینوسیله در ۱۱ اوت ۱۹۰۰ (۱۴ ربیع الثانی ۱۳۱۸) امتیاز نامه‌ای از سوی دولت ایران به فرانسویها داده شد که موجب گردید تعداد زیادی از آثار مکشوفه در شوش به لوور منتقل شوند و این ناشی از آن بود که بنا به فصل هشتم این امتیازنامه، بازدید از اشیاء کشف شده در داخل کشور ممنوع و تنها در گمرک مورد بررسی قرار می‌گرفتند (معصومی، ۱۳۸۹: ۳۶-۳۵). به موجب این قرارداد کاوش باستان‌شناسی در سرتاسر ایران به فرانسه واگذار شد (لوسوئور، ۱۳۶۸: ۱۰۲).

پس از استعفای دومرگان در سال ۱۹۱۲ دومکنم به همراه ونسان شیل و به طور رسمی از سال ۱۹۱۴ سرپرستی هیأت باستان‌شناسی را برعهده داشت. این نظارت تا سال ۱۹۴۵ ادامه یافت (بگوند، ۱۳۸۶: ۵۱-۵۰). در این میان درمهر ماه ۱۳۰۶ در تهران الغای قرارداد سال ۱۹۰۰ بین ایران و فرانسه به امضای نمایندگان دو کشور رسید. دولت فرانسه به شرط اینکه دولت ایران اقدام به تاسیس کتابخانه و موزه‌های در تهران کرده دریافت آن را برای پنج سال به یک فرانسوی واگذار کند و متعهد شود که حداقل قرارداد را تا ۳ نوبت تمدید و یا فرد فرانسوی دیگری را بر این به این منظور استخدام کند. با الغای قراردادهای حفاری از جمله قرارداد ۱۹۰۰ موافقت می‌نماید (کریم لو، ۴۲: ۱۳۸۱) در پی این توافق آندره گدار آرشتیکت فرانسوی در سال ۱۳۰۸ رسماً کارش را در تهران آغاز کرد و نقشه ساختمان موزه ایران باستان و کتابخانه ملی ایران را تهیه کرد (معصومی، ۱۳۸۹: ۳۸-۳۰). پس از جنگ جهانی دوم گیرشمن سرپرستی هیأت باستان‌شناسان فرانسوی در ایران را به عهده گرفت. گیرشمن توانست طی ۱۱ فصل حفاری در سالهای ۱۹۵۱ تا ۱۹۶۳ / ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۱ ش شهر مذهبی بزرگی را شامل زیگورات معابد آرامگاهها در محوطه مسکونی که قدمت آن به ۱۲۵۰ ق م می‌رسد مربوط به دوران ایلامی را کشف کند (کریم لو، ۱۳۸۱: ۵۳-۵۲). به طور کلی حفاریهای هیأت باستان‌شناسی فرانسوی در ایران در طول سالیان متمادی به ریاست دیولافوا در سالهای ۱۸۹۶-۱۸۸۴ میلادی، دمگان ۱۹۱۲-۱۸۹۷ میلادی، دومکنم ۱۹۳۹-۱۹۱۲، پرفسور گیرشمن از ۱۹۴۶ تا ۱۹۶۵ میلادی ادامه یافت (نگهبان، ۱۳۷۶: ۴۲۷). پس از گیرشمن

پراستو خط شناس برای یک فصل سرپرستی کاوشهای باستان‌شناسی را بر عهده داشت و پس از آن آخرین سرپرست گروه باستان‌شناسان فرانسوی در ایران را ژان پرو از سال ۱۹۶۸ تا ۱۹۷۸ (۱۳۵۷-۱۳۴۸ ه ش) بود.

ژان جوزف فرانسوا پرو آخرین سرپرست هیات باستان‌شناسی فرانسه در شوش

ژان پرو در سال ۱۹۲۰ م. / ۱۲۹۹ ش. در فرانسه متولد شد. وی پس از گذراندن تحصیلات در مدرسه لوور به استخدام مرکز ملی پژوهش‌های علمی درآمد (موسوی، ۴: ۱۳۹۱). وی کاوش‌های دقیقی در محوطه پارینه سنگی عین ملخ در فلسطین انجام داده بود، که اهمیت ویژه‌ای برای وی داشت (عبدی، ۱۳۷۳: ۱۰۱). پرو در سال ۱۹۵۹ م. / ۱۳۳۸ ش. از سوی موسسه شرق‌شناسی دانشگاه شیکاگو جهت تبادل نظر و تحقیقات علمی دعوت شد. در همان سال به همراه هیات باستان‌شناسی دانشگاه شیکاگو جهت کاوش در منطقه زاگرس وارد ایران شد. در این مدت زمان در راستای حفاری گیرشمن در شهر شاهی و آکروپل ژان پرو به همراه هنری دایسن و ماری ژوزف استو در فصل‌هایی از کاوش‌ها با وی همکاری داشتند (همان: ۹۹-۱۰۰).

پس از آن هیئت علمی موزه لوور و مرکز ملی تحقیقات فرانسه بطور مشترک «ژان پرو» را مأمور کاوش در شوش نمود که این مأموریت در فاصله سالهای ۱۹۶۸ تا ۱۹۷۶ ادامه پیدا کرد. اولین هدف پرفسور پرو حفر ترانسه‌های آزمایشی در بعضی از نقاط تپه و مشخص کردن طبقات و لایه‌های باستانی تپه و رفع مشکل حفاریهای قبلی که در اثر عدم اطلاع دقیق از رموز دقیق علمی باستان‌شناسی به وجود آمده بود (نگهبان، ۱۳۹۰: ۱۱۲). وی با هدف آگاهی از بقایای معماری دوران ایلام که در زیر آثار هخامنشی قرار داشتند تصمیم گرفت ابتدا طبقات مربوط به آثار معماری هخامنشی را تکمیل کند و سپس در زیر این طبقه با حفر ترانسه‌هایی که امکان تخریب آثار هخامنشی را کم می‌کرد به حفاری در دوره ایلامی ادامه دهد (همان).

در واقع هنگامی که ژان پرو به سرپرستی هیات فرانسوی رسید، برنامه‌ی منسجم و طولانی مدتی برای حفاری‌های شوش در نظر داشت او به دنبال اهدافی در محوطه شوش بود که تا آن زمان هیچ یک از سرپرستان فرانسوی انجام ندادند، یعنی لایه‌نگاری و گاه‌نگاری محوطه شوش از آغاز تا دوره اسلامی بود (موسوی، ۱۳۹۱: ۵).

ژان پرو هیات خود را با دعوت از پژوهشگران کشورهای مختلف از جمله ایران، فرانسه و آمریکا تشکیل داد و از جمله اعضای گروه، رمی بوشارلا عضو مرکز علمی پژوهش‌های فرانسه می‌باشد. وی از سال ۱۹۷۰ به همراهی آدران لابروس و همچنین محمود کردوانی حفاری در کاخ شاورور را آغاز کرد. در زمان سرپرستی ژان پرو در شوش، فرانسوا والا متخصص و زبان‌شناس هیات فرانسوی بود. وی طی سال‌ها در خصوص زبان‌شناسی و مهر و اثرات مهر و تاریخ‌گذاری، خدمات فراوانی کرده است (پژوهش‌های باستان‌شناسی فرانسه در ایران، ۱۳۸۰: ۱۸۳).

همچنین میر عابدین کابلی از مرکز باستان‌شناس ایران در سال ۱۳۵۴ بنای بندهشن در شرق تپه آپادانا را حفاری کرد. طی دوره سرپرستی ژان پرو که تا سال ۱۹۷۸ ادامه داشت آقایان عبدالحسین شهیدزاده، ذبیح اله رحمتیان، محمود کردونی، موسی درویش روحانی، مهدی رهبر، میر عابدین کابلی، حمید خطیب شهیدی، مسعود آذرنوش به نمایندگی از طرف مرکز باستان‌شناسی ایران با باستان‌شناسان فرانسوی همکاری داشتند (عبدی، ۱۳۷۳: ۱۶). عملیات حفاری ایران و فرانسه در شوش در سال ۱۳۴۹ به ریاست ژان پرو و با شرکت و نظارت ذبیح اله رحمتیان نماینده باستان‌شناسی و فرهنگ عامه انجام گرفت (اخبار باستان‌شناسی ایران در فروردین ۴۹، ۶۴۰: ۱۳۴۹).

کاوش‌های محوطه شوش توسط سرپرستان قبل از ژان پرو که همگی تابع روش‌های سنتی و پیدا کردن اشیاء بودند به نظر می‌رسد ژان پرو به دنبال روشی متفاوت از گذشته بود و آن هم تقسیم‌بندی اشیاء بدست

آمده در حفاری به صورت اشیاء موزه‌ای و اشیاء مطالعاتی بوده است. ژان پرو برای بررسی دقیق لایه‌نگاری اعضای گروه خود را با توجه به مناطق مورد مطالعه تقسیم‌بندی کرد (عبدی، ۱۳۷۳، ۱۰۲-۱۰۱). در واقع ژان پرو به دلیل علاقه‌ای که به دوره هخامنشی داشت فعالیت‌های خود را همراه آلبرت هس و دانیل لادیره در کاخ هخامنشی آپادانا آغاز کرد. وی در مراحل اولیه به بررسی و مطالعه در خصوص معماری و نحوه زندگی مردم غیر درباری بیرون از بناهای سلطنتی در دوره هخامنشی پرداخت (پرو، دلفوس، ۱۳۷۶: ۲۱۳ - ۲۱۲).

ژان پرو در ضمن حفاری‌های خود در آپادانا علاوه بر اطلاعات فراوان در بهار سال ۱۳۴۹/۱۹۷۰ کتیبه‌های بنیاد کاخ که شامل دو کتیبه سنگی به خط میخی فارسی باستان می‌شدند را کشف کرد. وی در ضمن حفارهای کاخ آپادانا در سال ۱۳۵۱/۱۹۷۲ ش. کاخ شرقی آپادانا را پیدا کرد. در ادامه حفاری‌های در همان دروازه شرقی شوش در سال ۱۳۵۱/۱۹۷۲ ش. پرو توانست مجسمه بدون سر داریوش را پیدا کند. جنس این مجسمه از سنگ بوده و هم اکنون در موزه ایران باستان نگهداری می‌شود. بر روی لباس کتیبه مجسمه کتیبه‌هایی دیده می‌شود که به خط بابلی، ایلامی، هیروگلیف مصری و فارسی باستان است (f. Vallat, 1948: 53-59 به نقل از صد و سی سال حفاری در شوش کامیار عبدی، ۱۳۷۳: ۱۶).

پرو و دنی کانال نیز در کارگاه آکروپل ۲ که در دل تپه آکروپل قرار داشت مورد مطالعه و قرار دادند و به اطلاعاتی در ساختار و قدرت آن دست یافتند (همان: ۱۶).

وی در سال ۱۹۷۱ م. / ۱۳۵۰ ش. مبادرت به انتشار نشریه‌ی باستان‌شناسی به نام DAFI نمود. وی همچنین در سالهای ۱۹۷۷ م. / ۱۳۵۷ ش. و ۱۹۸۵ م. / ۱۳۶۶ ش. اقدام به برگزاری دو سمینار یکی در شوش و دیگری در فرانسه کرد (پژوهشهای باستان‌شناسی فرانسه در ایران، همان: ۱۸۳). DAFI نام انجمن باستان‌شناسی فرانسه در ایران است که در سال ۱۸۹۷ میلادی توسط ژاک دو مرگان تاسیس شده بود (اسماعیل ابهریان، ۱۳۸۵: ۴۶).

ژان پرو برای بررسی دقیق لایه‌نگاری اعضای گروه خود را با توجه به مناطق مورد مطالعه تقسیم‌بندی کرد. ۱- «ژنو بیو دلفوس (G. Dollfus) را جهت بررسی و مطالعه تپه‌های پیش از تاریخ دشت شوشان یعنی،

جعفر آباد بندبال و جوی

۲- «آلن لوبرن (A. Le Brun) دیگر متخصص را جهت بررسی در لایه‌های هزاره چهارم آکروپل

۳- «الیزابت کارتر» (A. Carter) در قسمت لایه‌های طبقه هزاره سوم شهر شاهی

۴- «پی یر دو میرو شیجی (P. D. Miroshedji) نیمه نخست هزاره اول شهر شاهی

۵- «مونیک کرووران و رمی بوشارلا» (M. Kervean - R. Boucharla) دوره‌های اسلامی

۶- «دنی کانال (D. Canal) صفه آکروپل

۷- «فرانسواوالا» (F. Vallat) کتیبه‌های موجود در لایه‌های آکروپل

۸- «آلبرت هس (A. Hes) ژئوالکتريکی محوطه و آپادانا (عبدی، ۱۳۷۳: ۱۰۳ - ۱۰۲).

ژانویو دلفوس در سال ۱۹۶۹ م. / ۱۳۴۸ ش. تا ۱۹۷۷ م. / ۱۳۵۳ ش. دلفوس پس از انجام ماموریت محول شده از سوی ژان پرو در حفاری تپه جعفرآباد که قبلاً نیز توسط هیئت فرانسوی مورد کاوش قرار گرفته بود و به دست آوردن نتایج مفیدی در روشن کردن دورانه‌های پیش از تاریخ دشت شوش نتایج آن را به شرح در مقالات ذیل به چاپ رساند: ۱- جعفرآباد حفاری سالهای ۱۹۷۰-۱۹۶۹، ۲- گزارش حفاری جعفرآباد. ۳- ششمین فصل حفاری جعفرآباد (نگهبان، ۱۱۳: ۱۳۹۰).

در قسمت دیگر صدف آکروپل آن لوپرن یکی از اعضا تیم حفاری ژان پرو در طی سالهای ۱۹۶۹م/ ۱۳۴۸ ش. به بررسی وضعیت دوره اشغال و سکونت در شوش از شروع هزاره‌ی چهارم تا میانه هزاره‌ی سوم را مشخص کند (پرو، دلفوس، ۱۳۷۶: ۵۰ - ۴۹). و طی فعالیت‌های فراوان توانست به ۲۷ طبقه باستانی یا ۲۷ لایه تمدنی برسد. در سالهای ۱۹۷۰م. تا ۱۳۴۹ ش. تا ۱۹۷۷م. تا ۱۳۵۶ ش. لوپرن از لایه ۱۳ تا لایه ۱۸ را بررسی و مطالعه کرد و ارتباط میان آنها را روشن ساخت. وی در لایه‌های ۱ تا ۲۷ بدست آمده به معماری ساختمان، انواع سفال‌ها از نظر شکلی و طراحی ساده، نقش‌دار، سفال قرمز و سفال خاکستری و نوع استفاده از ظروف نوع خاک‌های بدست آمده در لایه‌ها، انواع مهره‌ها از نظر شکل و طرح‌های حک شده، ظروف به شکل حیوانات برخورد کرد و بررسی‌هایی را بر روی آنها انجام داد (همان: ۵۵ - ۵۴). رمی بوشارلا عضو دیگر گروه باستانشناسی پرو به بررسی و مقایسه موقعیت شوش و شوشان در اقتصاد و بازار منطقه‌ای پرداخته است. در این بررسی با توجه به داده‌های باستان‌شناسی و دیگر منابع گذشته به نتایجی رسیده است (کروران، ۲۴۶: ۱۳۷۶-۲۴۴). بوشارلا در مرحله اول به موقعیت شوش و جمعیت در دوره‌های هخامنشی، سلوکی، اشکانی و ساسانی پرداخته است و نتیجه این بررسی اولیه نشان داده است که شوش در دوره اشکانی رونق بیشتری داشته است در حالی که در دوره ساسانی رو به زوال گذاشته است (همان: ۲۲۸ - ۲۱۹).

آلبرت هس نیز بررسی‌های ژئوفیزیکی به اطلاعات مهمی در زمینه آثار باستانی شوش و باستان‌شناسی نزدیک به آن به ویژه فونداسیونهای کاخ هخامنشی آپادانا دست یافت. همکاری پیر آمیه جعندل اثر باستانی شرقی موزه لوور با هیات در شرح و طبقه بندی و تاریخ گذاری آثار هنری به ویژه مهره‌ها و آثار مهره‌ها بدست آمده از شوش و دیگر محوطه‌های باستانی اطلاعات زیادی را در این مقوله در اختیار ما نهاد (عبدی، ۱۳۷۳: ۱۶). فرانسوا والا از دیگر اعضا هیات باستانشناسی ژان پرو مطالعاتی را بر روی آثار لایه‌های ۱۴ تا ۱۸ انجام داد. وی متخصص و زبان شناس هیات فرانسوی بود. وی طی سال‌ها در خصوص زبان‌شناسی و مهر و اثرات مهر و تاریخ‌گذاری، خدمات فراوانی کرده است (پژوهش‌های باستان‌شناسی فرانسه در ایران، ۱۳۸۰: ۱۸۳). پی‌یر دو میرو شیجی عضو دیگر هیات باستانشناسی ژان پرو، فعالیت خود را در قسمت دیگری از شهر شاهی آغاز کرد. هدف وی روشن ساختن تمدن ایلامی نو در سده‌های سیزده و دوازدهم قبل از میلاد بود (عبدی، همان: ۱۰۲) وی در این حفاریها توانست ده لایه را پیدا کرده و بررسی کند. وی ترکیبات ساختمانی، باستانی و معماری دوره‌های اسلامی، ساسانی، اشکانی را مورد بررسی قرار داد (پرو دلفوس، همان: ۹۵-۹۱). پرفسور پرو با یک برنامه منظم به طرز علمی و دقیق به حفاری در شوش پرداخت و نتایج نیکو درباره دورانهای پیش از تاریخ شوش، دوران تاریخی ایلام و دوران هخامنش به دست آورد که در مقالات و کتابهای متعددی به چاپ رسید که به مواردی از آنها اشاره می‌شود: ۱- حفای طبقاتی طبقه آکروپل در شوش ۲- گزارش حفاری شوش و دشت سوزیانا ۳- آثار مکشوفه اخیر از دوران هخامنشی در شوش ۴- شوش، آکروپل ۵- تحقیقات طبقاتی در تپه آکرپل ۶- قصر شاورور و آپادانا ۷- کشف لوحه‌های خط میخی در شوش ۸- تحقیقات باستان‌شناسی شوش و دشت آن (نگهبان، ۱۱۳: ۱۳۹۰-۱۱۲).

پرو در خصوص معماری کاخ شوش معتقد است که معماری این کاخ از دو شیوه معماری بین النهرین که در آن از خاک رس و آب استفاده می‌شد و همچنین معماری فلات ایران که در آن از چوب و سنگ استفاده می‌شد را گرد هم آورده است (پرو، ۱۳۸۹: چکیده) پرو در خصوص تزئینات کاخ معتقد است که تزئینات این کاخ به معرفی پیکرنگاری جدید می‌پردازد. تصاویر انسان در آن به هیولاهای باستانی پایان می‌دهند و جنبه‌ای از شخصیت داریوش را به عنوان یک مدیر، جنگجو و انسانی مذهبی آشکار می‌سازد (همان) پرو در خصوص

مجسمه داریوش بر این عقیده است که این مجسمه در اصل بر لبه کانالی که رود نیل را به دریای سرخ و پارس متصل کرده قرار داشته و توسط خشایارشا به شوش آورده شده است (همان).

نتیجه:

ژان پرو سرپرستی آخرین دوره حفاری باستان‌شناسی فرانسه در شوش را بر عهده داشت. کاوشهای باستان‌شناسی شوش در دوره مزبور دارای ویژگی‌های خاصی است. ژان پرو و تیم تحت سرپرستی وی با استفاده از روشهای علمی و جدید توانستند به کاوش در دوره‌های مختلف تاریخی به ویژه ایلام و هخامنشی پرداخته و دستاوردهای مهمی در این زمینه به دست آورند. اکتشاف دروازه شرقی کاخ شوش، مجسمه داریوش، کتیبه‌های سنگی میخی هخامنشی، سفالها و مهرهای فراوان و همچنین ارائه اطلاعات گسترده درخصوص معماری و فرهنگ تمدن باستانی ایلام و هخامنشی از جمله این موارد به شمار می‌آید. علاوه بر این ژان پرو با استفاده از تقسیم محوطه‌های باستانی شوش میان تیم باستان‌شناسی چند ملیتی مجرب خود توانست محدود گسترده تری از شوش را مورد مطالعه باستان‌شناسی قرار دهد نتیجه به دست آمده از این مطالعات به طور مستقل از سوی هر یک از این کاوشگران به چاپ رسیده است. از همچنین قابل ذکر است که آثار بدست آمده از حفاریهای شوش در این دوره برخلاف سایر دوره‌های باستان‌شناسی در ش از ایران خارج نشد.

منابع و ماخذ:

- اخبار باستان‌شناسی ایران در فروردین ۱۳۴۹ (۱۳۴۹) وحید، شماره ۷۷.
- اسماعیل ابهریان، حسین (۱۳۸۵) انجمن ایران‌شناسی فرانسه (IFRI)، چشم انداز ارتباطات فرهنگی، شماره ۲۵
- بگوند، فرزانه (۱۳۸۶) «کارنامه هیات‌های باستان‌شناسی فرانسوی در ایران»، فصلنامه علمی، ترویجی تاریخ روابط خارجی، مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه، شماره ۳۲.
- پرو، ژان - دلفوس، ژانویو (۱۳۷۶) شوش و جنوب غربی ایران، تاریخ و باستان‌شناسی، ترجمه هایده اقبال، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، انجمن ایران‌شناسی فرانسه در ایران.
- پرو، ژان (۱۳۸۹) کاخ داریوش در شوش، ۲۰۱۱ میلادی، کتاب برتر دوره چهارم جشنواره فارابی در بخش خارجی.
- پژوهش‌های باستان‌شناسی فرانسه در ایران (۱۳۸۰) به همت موزه ملی ایران، انجمن ایران‌شناسی فرانسه در ایران و موزه لوور، تهران، انتشارات سازمان میراث فرهنگی.
- عبدی، کامیار (۱۳۷۳) «صد و سی سال حفاری در شوش»، ویژه نامه نخستین گرد همایی باستان‌شناسی ایران پس از انقلاب نشریه سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران، شماره ۱۲.
- غفاری، ابوالحسن (۱۳۶۸) تاریخ روابط ایران و فرانسه، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
- کروران، مونیک (۱۳۷۶) شوش و جنوب غربی ایران، تغییر شکل شهر شوش و اقتصاد آن از عهد ساسانی تا عهد عباسی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
- کریم لو، داوود (۱۳۸۱) تاراج میراث ملی، تهران، مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی، ج ۲.
- لوسوتور امیل (۱۳۶۸) نفوذ انگلیسی‌ها در ایران، ترجمه محمد باقر احمدی ترشیزی، بی جا، انتشارات کتاب.
- معصومی، غلامرضا (۱۳۸۹) تاریخچه علم باستان‌شناسی، تهران، سمت.
- موسوی، علی (۱۳۹۱) «درگذشت باستان‌شناس فرانسوی ژان پرو»، مجله باستان‌پژوهی، شماره ۱۲ و ۱۳.
- _____ (۱۳۷۱) «ژاک دومرگان و حفاری در شوشمجله باستان‌شناسی و تاریخ سازمان میراث فرهنگی کشور، نشر دانشگاهی، سال ششم، شماره اول، و دوم.
- نگهبان، عزت‌الله (۱۳۹۰) شوش یا کهن‌ترین مرکز شهر نشینی جهان، با همکاری سازمان میراث فرهنگی، تهران، انتشارات سبحان نور.
- (۱۳۷۶) مروری بر پنجاه سال باستان‌شناسی ایران، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران، سبحان نور، چ اول.

هانری کربن، نماینده‌ی شرق‌شناسی علمی و غیرمغرضانه*

معصومه احمدی، صدیقه شرکت مقدم، مرضیه رحمانی

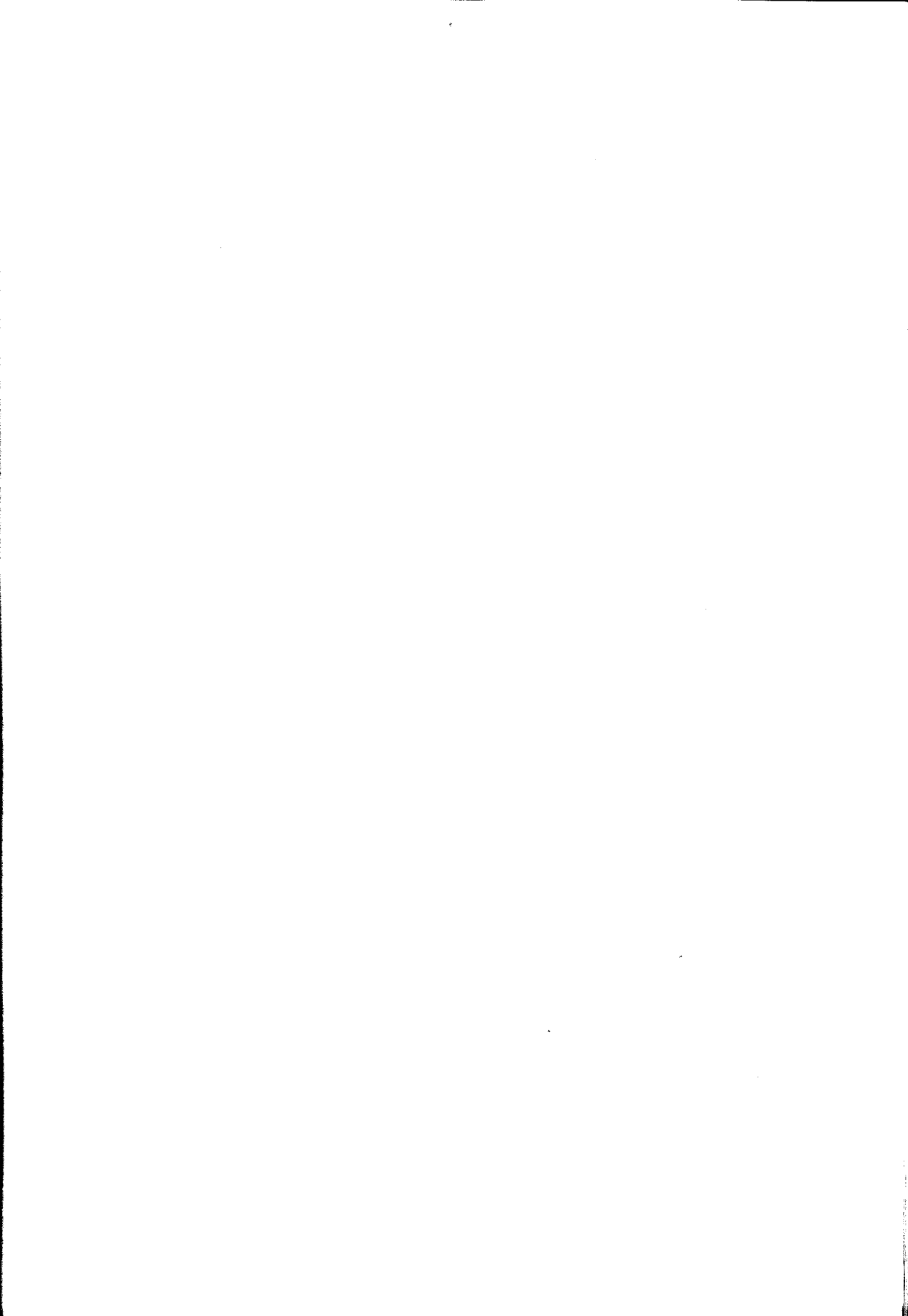
شرق‌شناسی سو استفاده‌گر که نماینده‌ی آن در ایران زوج فرانسوی «دیولافوا» بوده و ثروت‌های نفتی را در عراق غارت کردند، جای خود را به شرق‌شناسی علمی داد که نماینده‌ی شاخص آن هنری کربن، فیلسوف و ایران‌شناس معاصر است. این متخصص فرانسوی تفکر ایرانی را برای غرب آشکار می‌کند، افق ژرف غرب در گذر از سده‌های سهروردی، فیلسوف ایرانی قرن دوازدهم که «فلسفه‌ی نور را بر فرزندانگ ایران باستان» مطرح کرد، سهروردی، شیخ الاشراق، افقی تئوریک درباره‌ی آشکار سازی متافیزیکی برای «تصور فعال» و تئورن سهروردی بصری» بر جای گذاشت که ملاصدرا شیرازی آن را ارتقا داد.

ما درباره‌ی چنین ادراک اشراقی در گذار از یک رویکرد تحلیلی مقایسه‌ای دیدگاه هنری کربن درباره‌ی سهروردی و مفاهیم سهروردی گرایان و دیدگاه فیلسوفان و هستی‌شناسان ایرانی همچون علامه طباطبایی، صاحب‌فکران غلامحسین ابراهیمی دینانی بحث خواهیم کرد. سپس استدلال‌های خواستگاه دیدگاه سهروردی‌گرایان بر مبنای فلسفه‌ی هستی به علاوه‌ی ضرورت صحبت درباره‌ی آن در فضای واقعی مطرح می‌کنیم. از آنجایی که کربن اولین کسی است که شرق‌شناسی و فلسفه‌ی شرق و به خصوص فلسفه‌ی ایرانی است، ما دلیل و چگونگی موفقیت وی در پیشبرد فلسفه‌ی شرق این زمینه را جستجو خواهیم کرد.

ما نشان خواهیم داد که چگونه هانری کربن بر روی این افق فلسفی منشعب شده از حقایق، تمرکز می‌کند. فلسفه‌ی ایرانی یا اسلام شیعی». فلسفه‌ی روحانی شیعه‌ی ایرانی در نهایت دنباله‌ی رسالت پیامبر است و می‌خواهد به سوی زیستن معنویت آیات نبوی بپردازد و همچنین ادامه‌ی «آگاهی بصری» سهروردی است. بنابراین ما به تدریج غایب و مفاهیم مربوط به آخرالزمان خواهیم رسید. ما در نهایت این پژوهش را با بررسی چگونگی پیروزی سهروردی کربن درباره‌ی وحدت ابراهیمی بر پایه‌ی باطن مشترک که در جهان چندپارچه‌ی امروزی بسیار حائز اهمیت است، به پایان می‌رسانیم.

واژگان کلیدی: شیعه‌گرایی ایرانی، هنری کربن، اشراق، ایران‌شناسی، اسلام ایرانی، جهان خیالی، شرق‌شناسی، سهروردی.

۱. استادیار مترجمی زبان فرانسه دانشگاه علامه طباطبایی pardis_m29@yahoo.com

عطار نیشابوری در فرانسه

فاطمه امامی^۱

چکیده

یکی از عناصر پیوند دهنده میان فرهنگ‌ها و مردم دنیا، تفکرات عرفانی است. در نتیجه آثار عرفانی سرزمین‌هایی که خاستگاه اندیشه عرفانی بوده‌اند، همیشه و در همه جا مورد توجه قرار گرفته است. قرن نوزدهم در تاریخ فرانسه دورانی است که برخی شاعران فرانسوی از علم روی گرداندند و به عرفان، به ویژه عرفان ایرانی، گرایش یافتند. نویسنده این مقاله بر آن است تلاش‌های پژوهشگران فرانسوی درباره عرفان به ویژه مطالعات تخصصی درباره اندیشه عرفانی عطار را بازخوانی و معرفی نماید. همچنین در این پژوهش، فراز و فرود مطالعات عرفانی از قرن هجدهم تا بیستم در فرانسه نشان داده می‌شود.

واژگان کلیدی: فرانسه، عطار، پندنامه، منطق الطیر.

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن femami@ymail.com

ادبیات تطبیقی

ادبیات تطبیقی، نخست در فرانسه پدید آمد و پژوهشگران فرانسوی نخستین کسانی بودند که این شیوه نوین را در تحقیقات ادبی رواج دادند. در سال ۱۸۲۸، ویلمن، یکی از استادان سرین، در درس تاریخ ادبیات گاه از تاثیر متقابل ادبیات انگلیسی و ایتالیایی و فرانسوی در یکدیگر سخن می‌گفت و دانشجویان را به سنجش ادبیات ملت‌های اروپایی برمی‌انگیخت. جلد چهارم مجموعه سخنرانی‌های او در سال ۱۸۳۸ انتشار یافت و در این مجلد بود که ویلمن اصطلاح ادبیات تطبیقی را برای نخستین بار به کار برد.

پس از ویلمن، یکی دیگر از استادان سرین، ژاک امپر راه او را ادامه داد و به سنجش ادبیات گوناگون، از جمله ادبیات شرق و غرب پرداخت. در این تاریخ ترجمه نخستین مجلدات شاهنامه فردوسی به کوشش ژول مول و نیز ترجمه یسنا به کوشش برونوف، منتشر شد و توجه فرانسویان را بیش از پیش به ادبیات و فرهنگ کشورهای خاورزمین، خاصه ایران معطوف کرد. از این رو درس امپر مورد استقبال بسیار واقع شد و بحث درباره ادبیات تطبیقی به مطبوعات نیز کشیده شد. سنت بو، استاد سرین و ناقد معروف، در مجله دو جهان ضمن مقالاتی چند از باب جدیدی که در زمینه تحقیقات ادبی گشوده شده بود، سخن گفت و ژان ژاک امپر را بنیان‌گذار آن دانست. ولی در این دوره اصطلاح ادبیات تطبیقی هنوز در معنای وسیع امروزی به کار نمی‌رفت و بیشتر کسانی که به مطالعه در این باب می‌پرداختند، تنها به سنجش ادبیات دو ملت، در حدود معلومات آن دوره اکتفا می‌کردند؛ در صورتی که منظور از ادبیات تطبیقی هم چون کسی است که در مرز دو کشور می‌نشیند و داد و ستدهای فرهنگی میان دو ملت را ثبت و بررسی می‌کند. (جواد حدیدی، ۱۳۷۳، ۱-۲)

ادبیات تطبیقی مجموعه‌ای از متون نیست از طرف دیگر، ادبیات تطبیقی منحصر به تطبیق ادبی و یا حتی انجام عملی متوازی نیست. ادبیات تطبیقی منطبق است با آنچه که در زبان آلمانی بیان شده و آن را رشته علم تطبیقی ادبیات می‌نامند. (ساجدی ۱۳۸۶، ۲۳)

تأثیر متقابل زبان و ادبیات فارسی و زبان و ادبیات فرانسه بسیار گسترده بوده است و خاصه ادبیات فارسی در ادبیات فرانسه سابقه دیرینه‌تری دارد. نخستین پژوهشگران ادبیات تطبیقی در قرن بیستم میلادی، چگونگی نفوذ ادبیات ایران در فرانسه عصر رنسانس را به خوبی نشان دادند و ثابت کردند که آشنایی با زبان ایتالیایی واسطه این نفوذ بوده است. (ساجدی ۱۳۸۷، ۱۰۷)

پیدایش و گسترش ایران‌شناسی در فرانسه

تمام ادبیات‌ها به مرور زمان پا نهادن به خارج از مرزهای ملتشان را تجربه می‌کنند. گوته (خان محمدی، ۱۳۷۴، ۲۰) انقلاب فرانسه در سال ۱۷۸۹ فرا رسید و همه چیز را دگرگون کرد و در همه شون اجتماعی تحولی عظیم پدید آورد حتی در شعر و هنر. کوشش‌هایی که در طول یک قرن به عمل آمده بود، نویسندگان را بر آن داشت تا از مرزهای محدود فکری خود در گذرند و بر جهان و جهانیان از دید دیگری بنگرند و بر تمدن و فرهنگ همه ملت‌ها ارج نهند، تنها خود را وارثان حقیقت نپندارند، و بدانند که چه بسیار اقوامی پیش از آنان دارای تمدنی درخشان و فرهنگی وسیع بوده‌اند. ناقدان ادبی این روحیه نوین را که رفته رفته بر ادبیات فرانسه چیره می‌شد، جهان وطنی ادبی، یعنی بی‌مرزی در ادبیات، نام نهاده‌اند.

نهیض رمانتیک که آزادی‌های فردی را احترام می‌گذاشت و خود، با الهام از شاعران مشرق زمین، در غنای ادب فرانسه می‌کوشید، راه را برای شناختن ادبیات ملت‌های دور دور دست هموار می‌کرد. (حدیدی جواد ۲۵۳۶، ۲۰۷) یکی از کسانی که در اوج این روحیه نوین کوشید، خانم استال، فرضیه ساز مکتب رمانتیک بود که در سویس چشم به جهان گشود، در پاریس جوانی سپری نمود و در آلمان و سوئد و انگلستان دام عشق گسترد، یعنی جهان وطنی کیش و آیینش بود. اما نسل جوان فرانسه که بر اثر وقفه‌ای طولانی در کارمدرسه‌ها، گذشته را به فراموشی سپرده دوره‌های حماسی و پر التهاب را طی می‌کرد و سوی آینده می‌نگریست، ادبیات نوین موضوعاتی نوین می‌خواست. دانش‌آموختگان مدرسه جوانان مترجم، که پس از یک قرن فعالیت مدرسه، اینک پر شمار بودند، وسایل آن را فراهم آوردند.

رفته رفته خاورشناسی مد روز شد. چنان که حتی شاعران و نویسندگان هم خود را خاورشناس می‌دانستند، و منظور ایشان آشنایی با شعر و ادب مردم مشرق زمین بود. ایران‌شناسی در همین دوره پا گرفت. (همان، ۲۰۷) در این دوره بود که نهضتی عظیم در کار ترجمه شاهکارهای ادبیات فارسی آغاز شد. تا این تاریخ، منابع مورد استفاده شاعران و نویسندگان اندک بود. از سال ۱۶۳۴، و سپس ۱۶۴۴ که گلستان سعدی و انوار سہیلی به فرانسه ترجمه شد، دیگر کوشش چشمگیر در این راه انجام نشده بود. سراسر قرن هجدهم اقتباس از ادبیات فارسی به آنچه بسته و گریخته در منابعی مانند فرهنگ خاوری و یا سفرنامه‌های شاردن آمده بود، محدود شد. البته در همین قرن بود که قهرمانان داستان‌های فلسفی و استعاری ولتر و دیگران، به بررسی اوضاع اجتماعی فرانسه پرداختند. ولی بخش بزرگ ادبیات فارسی هنوز بر شاعران فرانسوی پوشیده بود.

تا آن که در سال ۱۷۹۰، لوئی لانگلس، یکی از نخستین ایران‌شناسان بزرگ فرانسوی لایحه‌ای به مجلس انقلابی برد و تاسیس مدرسه‌ای را برای تدریس زبان‌های فارسی و عربی و ترکی، در سطحی بالاتر از سطح مدرسه جوانان مترجم، که مانند مدارس دیگر تعطیل شده بود، خواستار گردید. این لایحه به تصویب رسید.

مقدمات کار تا سال ۱۷۹۵ فراهم آمد و در دهم ژرمنال (فروردین) این سال مدرسه زبان‌های شرقی رسماً تاسیس شد. به موازات آن مدرسه جوانان مترجم نیز، باتغییراتی در برنامه، کار خود را از سر گرفت و پس از چندی در مدرسه زبان‌های شرقی ادغام گردید. در سال ۱۷۹۶ لوئی لانگلس، خلاصه‌ای از شاهنامه را به فرانسه در آورده بود. در سال ۱۷۹۶، شرحی مبسوط در وصف سعدی و آثارش نوشت و به بحث درباره ترجمه‌های گلستان پرداخت. در سال ۱۸۱۱ نیز، چاپ جدیدی از سفرنامه شاردن، همراه با مقدمه و حواشی و توضیحات فراوان به طبع رسانید.

پس از او سیلوستر دوساسی ریاست مدرسه نو بنیاد زبان‌های شرقی را بر عهده گرفت وی برجسته‌ترین ایران‌شناس فرانسوی در نیمه اول قرن نوزدهم بود. سیلوستر دوساسی در آموزش زبان فارسی و در گسترش ایران‌شناسی نقشی موثر داشت. از جمله شاگردان او می‌توان ایران‌شناسان زیر را بر شمرد:

- ۱- آنتوان لئونار دوشزی، که در ۱۸۰۷ لیلی و مجنون جامی را به فرانسه در آورد.
- ۲- ژول مول که در ۱۸۲۲ برای فرا گرفتن زبان فارسی به پاریس آمد ولی در آن جا ماندگار شد و بعدها به ریاست مدرسه زبان‌های شرقی منصوب گردید. مهم‌ترین کار او ترجمه شاهنامه فردوسی بود.
- ۳- کاتمر، مترجم معروف تاریخ غازانی، که بیشتر در تاریخ دوره مغول تخصص داشت، ولی مقالاتی هم درباره فردوسی نوشته است.

۴- پی یرآمده ژوبر که در سال ۱۸۳۰ به استادی کلژ دو فرانس و در ۱۸۴۱ به ریاست مدرسه زبان‌های شرقی منصوب شد. او نیز به خصوص درباره تاریخ ایران کار کرده است.

۵- گارسن دوتاسی که فارسی و عربی و اردو می‌دانست. مهم‌ترین اثر او در زمینه ادبیات فارسی ترجمه: منطق الطیر شیخ عطار و بخشی از بوستان سعدی است.

ایران‌شناسان نیمه دوم قرن نوزدهم اغلب شاگرد شاگردان سیلوستر دوساسی بودند. نامورترین آنان عبارت از:

- ۱- شارل شفر که در ۱۸۵۷ در مدرسه زبان‌های شرقی به تدریس زبان فارسی پرداخت و سپس به ریاست همان مدرسه منصوب شد. به غیر از برگزیده‌های متون فارسی در دو جلد، و ترجمه سفرنامه ناصر خسرو، کتاب‌هایی نیز درباره تاریخ ایران ترجمه یا تالیف کرده است.

۲- دو فرمیری وی نخستین ایران‌شناس فرانسوی بود که در ۱۸۵۸ بخشی از بوستان سعدی را به فرانسه در آورد و بهترین ترجمه گلستان را نیز در همان سال منتشر کرد. اما تخصص او بیشتر در تاریخ ایران بود. روضه الصفای میر خواند را هم دو فرمیری به فرانسه در آورده است.

۳- باریه دو منار که شاگرد ژول مول بود و ترجمه جلد هفتم شاهنامه را، پس از مرگ وی در ۱۸۷۶ به پایان برد. فرهنگی نیز به فرانسه نوشت که واژه‌های تاریخی و جغرافیایی و ادبی متداول در زبان فارسی را در آن وصف کرده است. یکی دیگر از آثار او شعر در ایران نام دارد.

۴- هوار وی در سال ۱۸۹۸ به استادی زبان فارسی در مدرسه زبان‌های شرقی منصوب شد. نخستین ترجمه دو بیتی‌های باباطاهر عریان و نیز ترجمه جلد اول گرشاسب‌نامه اسدی طوسی از اوست.

۵- فاینیان ترجمه سعادت‌نامه ناصر خسرو قبادیانی از اوست.

۶- فرته که برخی از غزلیات انوری را به فرانسه در آورد و شرحی نیز در وصف او نوشت.

ترجمه آثار برجسته سخنوران ایرانی و تحقیق در ادبیات فارسی از دیدگاه‌های گوناگون، در قرن بیستم نیز همچنان ادامه یافت و به کوشش ایران‌شناسانی مانند: هانری ماسه، ژیلبر لازار و شارل هانری دو فوشه کور، که هم خود تحقیقات ارزنده‌ای در این زمینه انجام دارد و هم شاگردان متعددی در زبان‌شناسی و ادبیات فارسی

تربیت کردند، به کمال رسید؛ چندان که امروز بسیاری از شاهکارهای نظم و نثر فارسی به زبان فرانسه در آمده است. (جواد حدیدی، ۱۳۷۳، ۲۱۵-۲۴۶)

عرفان در فرانسه

زمانی فرا رسید که گروهی از شاعران فرانسوی به جنبه‌های اسرارآمیز زندگی و به آنچه ورای عالم مشهود نهفته است، روی آوردند و عالم شهود را نمادی از عالم نامشهود دانستند. بیشتر اینان به مسیحیت و به خدای مسیحیان اعتقاد نداشتند، ولی راهی که در می‌نوردیدند به عرفان بسیار نزدیک بود. شیوه سیر و سلوک عارفان در پیش گرفتند. پیشرو آنان بودلر بود که می‌گفت میان همه آنچه در جهان محسوس و غیرمحسوس هست، پیوندی عمیق نهفته است. در واقع این دسته از شاعران، که بودلر پیشرو آنان بود روحیه‌ای عمیقاً عرفانی داشتند. گرایش و علاقه فرانسویان به عرفان، توجه محققان فرانسوی را در زمینه ادبیات تطبیقی به آثار عرفانی ایرانی و شاعران ایرانی عارف مسلک، جلب کرد. برخی از آنان، در مراحل تحول فکری خود، این منابع را نزد عارفان ایرانی یافتند. در همین دوره بود که آثار مولوی، نظامی و... به زبان فرانسه ترجمه شد. از جمله شاعران عارفی که آثارش مورد توجه قرار گرفت عطار بود. در طول قرن نوزدهم منطق الطیر و پندنامه عطار، ولیلی و مجنون و بخشی از نفحات الانس جامی، دو بیتی‌های باباطاهر عریان، اشعاری پراکنده از مولوی، و نیز تذکره‌الاولیای عطار به فرانسه در آمده بود. سپس در قرن بیستم، مناقب العارفين، نوشته افلاکی، سلامان و ابسال و یوسف و زلیخا و بهارستان جامی و بسیاری از متون عرفانی دیگر، به خصوص تحقیقات و ترجمه‌های ماسینیون و هانری کربن بر این مجموعه‌ها افزوده شد. بنابراین، شاعران فرانسوی در نیمه دوم قرن نوزدهم، و یا در نیمه اول قرن بیستم منابع کافی از شعر عرفانی فارسی در اختیار داشتند تا بتوانند در ساختن دیوان‌ها و یا مجموعه‌های اشعار خود از آنها الهام گیرند و چنین کردند.

شرق، در ادبیات

ادبیات نخست در شرق، بدان گونه که تصورش می‌رفت، جویای چیزی بود که تخیل را سیراب سازد؛ از این رو غرابت‌گرایی نخست در تئاتر و رمان پدیدار شد. از میان همه انواع ادبی، نخست تراژدی از روزنه تازه گشوده، به آسیا نظری افکند و کم‌دی دیرتر از این چشم‌انداز آسیایی بهره گرفت، چون برای ریشخند کردن کسی نخست باید نیک شناختش، رمان در هر دوره و خاصه در قرون هفده و هجده دوش به دوش کم‌دی و تراژدی پیش رفته است. بنابر این دیری نپایید که شرق در رمان نیز جلوه گر شد و در نخستین سال‌های قرن هجدهم چنان به استواری در آن جا گرفت که دیگر ترکش نگفت. (جلال ستاری، ۱۳۸۱، ۷۹)

هوگو: نخستین آنان ویکتور هوگو بود که در تبعید و در جزیره‌ای دور افتاده، در دریای مانس، به سر می‌برد، و این دوری و مهجوری او را بر آن می‌داشت که به ماهیت هستی و درد و رنج و سختی بیندیشد و آن سوی شب تار به جست و جوی خدا بپردازد. پس بخش دوم افسانه قرون را پایان شیطان نامید و بخش نهایی آن را خدا نام نهاد. در بخش اول داستان آفرینش و سرگذشت انسان و مبارزه ابدی میان خوبی و بدی را باز گفت. سپس به مرگ دیو پرداخت و آن گاه نور خدا را بر همه چیز و همه جا ساری یافت و در این رهگذر از عطار و منطق الطیر او یاری گرفت. پس هوگو در افسانه قرون خود راه عطار در منطق الطیر را در نوردید و از عطار الهام گرفت. گویی شاعر، به پیروی از عطار، نخست مرغان را به سخن وا داشته و سپس بر آن شده است که این سخنان را از زبان سروش‌های غیبی باز گوید تا اصالت بیش‌تری به آن‌ها بخشد؛ اما مرگ مجال آن را به

وی نداده و او را در ربوده است. پایان داستان هوگو نیز همان پایان منطق الطیر است. رنو: این راهی بود که ارمان رنو، سراینده شب‌های ایرانی پیمود. وی در ساختن بخش‌هایی از کتاب خود از غزلیات حافظ بهره گرفته است. اما حافظ تنها ماخذ او نیست و رنو برخی از چکامه‌های شب‌های ایرانی، و نیز طرح کلی آن را به عطار و جامی و دیگر عارفان ایرانی مدیون است. در چکامه باله‌های شکسته که هم از نظر آهنگ و هم از نظر مضمون، بسیار زیباست، شاعر فرانسوی بی آن که ماخذ یا ماخذ خود را ذکر کرده باشد، بخصوص از عطار الهام گرفته است. بال‌های شکسته در واقع مراحل تحول افکار شاعر را به موازات دوره‌های مختلف زندگی‌اش بیان می‌دارد و بدین گونه شاعر فرانسوی سرگذشت خود را، از جوانی تا پیری، در قالب کتابی که طرح و محتوای آن از بسیاری جهات، منطق الطیر را به یاد می‌آورد.

بارس: اما بازتاب عرفانی ایرانی در آثار موریس بارس به گونه‌ای دیگر بود. زیرا که وی عقاید مذهبی استواری داشت و به آیین کاتولیک سخت پایبند بود، به وطن خود، فرانسه، عشق می‌ورزید. با این همه او نیز که نویسنده و هنرمندی پر احساس بود نمی‌توانست نسبت به عرفان ایرانی و شعر بزرگانی مانند مولوی و عطار بی تفاوت بماند. وی درباره منطق الطیر می‌گوید: من شعر عارفانه‌ای نمی‌شناسم که از منطق الطیر زیباتر باشد و این چنین خواننده را به سوی کهکشان‌ها به پرواز در آورد. آری به راستی منطق الطیر شعری است که همچون دست‌های از مرغان اسرار آمیز فضای لایتناهی را در می‌نوردد و آدم خاکی را به عرش کبرایی می‌رساند. (جواد حدیدی، ۱۳۷۳، ۲۱۵-۲۴۶)

عطار

فریدالدین ابوحامد محمد ابن ابوبکر ابراهیم بن اسحاق عطار نیشابوری، شاعر عارف معروف ایرانی است که در قرن ششم و آغاز قرن هفتم (حدود ۵۴۰-۶۱۸ ه. ق) زندگی می‌کرده است. (معین ۱۳- عطار) محمد عوفی، معاصر او، در باب الاباب چنین آورده است: الاجل فرید الدین افتخارالافاضل، ابوحامد ابوبکر العطار النیشابوری (عوفی ۱۳۶۱، ۸۲۴). اهل کدکن از توابع نیشابور قدیم که به روزگار سلطنت سلطان سنجر، پسر ملک شاه سلجوقی می‌زیسته است.

وی شاعری است عارف، قبل از او سنایی می‌زیسته و بعد از او مولانا جلال‌الدین؛ این سه شاعر قله عرفان فارسی هستند. اصولاً شاعران، یا شعر برای شعر می‌گویند که البته شعرشان متعهدانه نیست و یا با یک تفکر مرکزی یا محوری به شعرگویی می‌پردازند و در نتیجه شعرشان در توجیه و تبیین همان تفکر محوری است. سه شاعر یاد شده از این زمره‌اند؛ یعنی آنان پیرو مکتب خاصی هستند که اصول آن را در شعر خود لحاظ می‌دارند و از شعر برای بیان مقاصد عالی‌تری استفاده می‌کنند.

آثار عطار

عطار مردی پر کار و فعال بود و چه هنگام اشتغال به کار عطاری و چه در دوره اعتزال و گوشه‌گیری، که گویا در اواخر عمر دست داده بود، به نظم مثنوی‌های بسیار و پدید آوردن دیوان غزلیات و قصاید و رباعیات خود و تالیف کتاب نفیس و پر ارزش تذکره الاولیا سرگرم بود.

دولتشاه درباره آثار او می‌گوید: شیخ را دیوان اشعار بعد از کتب مثنوی چهل هزار بیت باشد از آن جمله دوازده هزار رباعی گفته و از کتب طریقت تذکره الاولیا نوشته و رسایل دیگر به شیخ منسوب است، مثل اخوان‌الصفاء و غیر ذلک و از نظم آنچه مشهور است این است: اسرارنامه، الهی‌نامه، مصیبت‌نامه، جواهرالذات،

وصیت‌نامه، منطق‌الطیر، بلبل‌نامه، حیدرنامه، شترنامه، مختارنامه و شاهنامه. دوازده کتاب نظم است و می‌گویند چهل رساله نظم کرده و پرداخته، اما نسخ دیگر متروک و مجهول است و قصاید و غزلیات و مقطعات شیخ به همراه رباعیات و کتب منثور وی از هزار بیت افزون است. (دولت‌شاه)

شاعر خود در قسمتی از منظومه خسرو نامه خویش مثنوی‌های خود را نام برده است. غیر از آن چه در قول دولت‌شاه و ابیات عطار دیده‌ایم آثار متعدد دیگری را نیز بدو نسبت داده‌اند و قول هدایت در ریاض‌العارفین گویند کتب شیخ یکصد و چهار ده جلد استو این عدد حقیقتاً اغراق آمیز به نظر می‌رسد. (ریاض‌العارفین)

غیر از آثار یاد شده منظومه‌ای دیگر به نام مظهر العجایب، هیلاج نامه، لسان‌الغیب، مفتاح‌الفتوح، بی‌سرنامه (پسر نامه)، سی فصل و جز آن را هم بدو منسوب دانسته‌اند. که بعضی از آن‌ها به سبب رکاکت الفاظ و سستی فکر و اندیشه و اظهار تمایل شدید و متعصبانه به تشیع، مسلماً از عطار نیشابوری نیست و از شاعر دیگری است که به عطار نسبت یافته است. مرحوم استاد سعید نفیسی در کتاب خود درباره شرح احوال عطار، در این باره بحثی مستوفی دارد که باید به آن مراجعه کرد. با این حال باید متوجه بود که نفی انتساب بعضی از منظومه‌های منسوب به عطار نیشابوری، دلیل آن نمی‌شود که آثار منظوم او را اندک بدانیم زیرا شاعر خود کثرت اشتغال خویش را به شعر و نظم منظومه‌های گوناگون یاد کرده و به این که معاصران به همین سبب وی را بسیار گوی دانسته بوده‌اند اشاره نموده است. از میان این مثنوی‌های عرفانی دل‌انگیز از همه مهم‌تر و شیواتر که باید آن را تاج مثنوی‌های عطار دانست. منطق‌الطیر است؛ منظومه‌ای رمزی بالغ بر ۴۶۰۰ بیت که موضوع آن، بحث طیور در مورد یک پرنده داستانی به نام سیمرغ است. مراد از طیور در این جا سالکان راه حق و مراد از سیمرغ وجود حق است.

توجه به عطار در فرانسه

قرائن نشان می‌دهد که آشنایی غرب با نام عطار تقریباً به طور تصادفی و از طریق ترجمه منظومه‌ای بود که از قضا در صحت انتساب آن به عطار اتفاق نظری وجود ندارد این منظومه مثنوی پندنامه‌ها نصیحت نامه است که در بحر رمل مسدس مقصور سروده شده و با این بیت آغاز می‌شود:

حد بی حد آن خدای پاک را آن که ایمان داده مشتکی خاک را

از میان پژوهشگران سرشناس معاصر، سعید نفیسی ظاهراً تردیدی ندارد که پند نامه جزو آثار اصیل عطار است. (جستجو در احوال و آثار فریدالدین عطار نیشابوری تهران ۱۳۲۰) آته این منظومه کوتاه ۸۵۳ بیتی را بدون اظهار نظر راجع به اصالت انتساب آن، در زمره آثار شیخ می‌آورد. وحتى تصریح می‌کند که این گنجینه واقعی حکم تعالیم اخلاقی با هدف پند آموزی، نسبت به منطق‌الطیر بیشتر مقبولیت دارد، گر چه از نظر فن شعر به پای آن نمی‌رسد. (آته، هرمان، تاریخ ادبیات فارسی، ترجمه ص. رضازاده شفق، تهران ۱۳۳۷، صص ۱۵۶-۱۵۷)

ذبیح‌الله صفا هیچ نامی از این اثر در تاریخ ادبیات در ایران خود ذیل مدخل عطار نبرده است. در مقدمه چاپی که در سال ۱۳۸۱ از سه مثنوی الهی نامه، پندنامه و اسرار نامه، از سوی موسسه فرهنگی اندیشه در گس‌تر در تهران نشر شد. فرشید اقبال می‌نویسد پندنامه از مثنوی‌های معروف عطار است هر چند خود در آثار دیگرش نامی از آن نبرده است، ولی بی‌تردید از اوست. (مقدمه ص ۵)

شفیعی کدکنی نیز در مقدمه خود بر اسرارنامه انتساب پندنامه را به شیخ عطار صریحاً رد می‌کند و آن را در ردیف مثنوی‌های سست و نادرستی چون اشترنامه، بلبل نامه و جوهر الذات بر می‌شمارد که هیچ ربطی به عطار ندارد. (اسرارنامه به کوشش، شفیی کدکنی، سخن ۱۳۸۶، ص ۶۸)

باری در نیمه دوم سده هیجدهم، من اشتونرترم قطعاتی از این اثر را به لاتین برگرداند و در گلچین دو زبانه‌ای به چاپ رساند.

عطار در فرانسه

یکی از نخستین فرانسویانی که در معرفی عطار به جهان غرب بسیار موثر بود خاورشناس پر آوازه به نام سیلستر دوساسی است که در نیمه دوم قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم ویرایش و ترجمه آواز پندنامه چند بار به چاپ رسید. طبق کتاب شناسی عطار، تالیف علی میر انصاری، نخستین چاپ ترجمه پندنامه دوساسی در ۱۷۸۷ و آخرین آن‌ها در ۱۸۱۹ در فرانسه صورت گرفت.

کار دوساسی در ۱۳۷۳ به اهتمام عبدالمحمد روح بخشان از طرف انتشارات اساطیر در تهران تجدید چاپ شد. روح بخشان، ضمن مقابله متن مصحح دوساسی از پند نامه با دو نسخه خطی دیگر، پیش گفتار و یادداشت‌های دوساسی را از فرانسه به فارسی برگردانده است. ضمن توجه این محقق به پند نامه، منطق الطیر نیز مورد توجه او واقع گشت و به این ترتیب انتشار گسترده کارهای سیلستر دوساسی (۱۷۵۸-۱۸۳۳) خاورشناس معروف فرانسوی بیشترین تاثیر را در معرفی منطق الطیر به غرب داشت. او بخش‌هایی از این منظومه را در کنار نمونه‌هایی از سروده‌های مولانا، سعدی، حافظ و جامی منتشر کرد.

در بین آثار عطار، منطق الطیر بیشتر از همه مورد توجه قرار گرفته است. سفر مرغان که پیش از عطار هم سابقه دارد، نزد او به کمال رسید. بیان داستان‌های گوناگون و نقش‌های رنگارنگی که عطار به موضوع می‌زند، سراسر منطق الطیر راجذابیت چشم‌گیری می‌بخشد. و در میان داستان‌های منطق الطیر، داستان رمزی شیخ صنعان از چنان ویژگی و رتبه‌ای برخوردار است که می‌توان گفت رد پای آن در بسیاری از غزل‌های حافظ مشهود است. (شفیعی، ۱۳۸۴، صص ۱۶۹ - ۲۷۰)

منطق الطیر یک نسل بعد، توسط شاگرد برجسته دوساسی به نام ژوزف الیدور دوتاسی (۱۷۹۴-۱۸۷۸) ترجمه شد و بی‌گونه‌های مختلف به عطار و منطق الطیر او پرداخت او با اینکه تخصصش در زبان‌های هندی و اردو بود، به زبان فارسی نیز علاقه زیادی نشان داد، تا این که در سال ۱۸۵۶ ترجمه‌ای به نثر فرانسوی از داستان شیخ صنعان منتشر نمود. در سال ۱۸۵۸ ویرایشی کامل از متن فارسی این منظومه نشر کرد و از پی آن در سال ۱۸۶۳ ترجمه‌ای کامل از کل آنرا به نثر فرانسوی همراه با توضیحاتی چند به چاپ رساند.

باری به نظر می‌رسد گارسن دو تاسی نخستین دانشمند حرفه‌ای از یک دانشگاه غربی بود که توجه جدی و عمده به منطق الطیر کرد. ثمره پژوهش‌هایش نه تنها در یک سلسله انتشارات روشمند در دسترس دیگران قرار گرفت و راهی بود برای معرفی عطار در فرانسه؛ بلکه موجب توجه پژوهشگران دیگری در خارج از فرانسه به عطار و آثارش نیز شد.

از جمله این پژوهش‌گران استنلی نات انگلیسی بود که منطق الطیر را ترجمه کرد و بی‌ترجمه خود را نه از روی اصل منطق الطیر بلکه از روی ترجمه فرانسوی گارسن دوتاسی انجام داد که در سال ۱۹۵۴ در لندن چاپ شد. حاصل این پژوهش‌ها سبب شد تا تفکر عطار مرزها را در نوردد و به دور دست‌ها برود.

ویکتور هوگو نیز از دیگر شاعران و نویسندگان فرانسوی است که به آثار ایرانی از جمله عطار علاقه‌مند شد زمانی که او در تبعید به سر می‌برد، توانسته بود از طریق ترجمه خلاصه آثار عطار توسط ارنست فوئینه با دنیای عطار آشنا شود. او در کتاب شرفیات خود از عطار یاد کرده و به قسمت‌هایی از منطق الطیر از جمله وادی فقر و فنا به گونه‌ای که خودش دریافت نموده بود، اشاره می‌کند.

سیلوستر دوساسی Silvestre desacy: زبان شناس و خاورشناس نامدار فرانسوی. در ۲۱ سپتامبر ۱۷۵۸ میلادی در پاریس در دفتر اسناد رسمی آبراهام سیلوستره که خاستگاه یهودی داشت به دنیا آمد. پدر دوساسی زمانی که او هفت ساله بود در گذشت، و او در انزوا به کمک مادرش تحصیل کرد. کار مهم او ترجمه پند نامه منسوب به فریدالدین عطار به فرانسوی بود که در ۲۹ سالگی انجام داد. پند نامه عطار، منظومه‌ای حکمی - اخلاقی در قالب مثنوی و به زبان فارسی است در ۲۱ فوریه ۱۸۳۸ میلادی در سالگی درگذشت.

ژوزف الیدور گارسن دوتاسی: گارسن دوتاسی مترجم فرانسوی که حدائق البلاغه تالیف میر شمس‌الدین فقیر دهلوی را به فرانسه برگرداند. او راست کتاب عروض و قوافی زبان‌های شرقی اسلامی به فرانسه. رودکی سعید نفیسی و نیز منطق الطیر شیخ عطار را به طبع رسانیده است.

عطار و محققین معاصر در فرانسه

در دنیای معاصر نیز در فرانسه توجه زیادی به عطار می‌شود از جمله مترجم‌های جوانی که منطق الطیر را ترجمه کرده‌اند و اثرشان مورد اقبال قرار گرفته است منیژه نوری است. از اولین ترجمه کتاب منطق الطیر عطار نیشابوری در سال ۲۰۰۲ تاکنون، بیست و یک هزار نسخه در فرانسه فروش رفته و این کتاب اثر سه مرتبه در تیراژ هفت هزار نسخه چاپ شده و هر بار تمامی آن‌ها فروش رفته است.

دکتر منیژه نوری، مترجم و ایران‌شناس درباره ترجمه منطق الطیر گفت: در سال ۱۹۹۹ یعنی ۱۳۷۷ از روی متن فارسی با تصحیح سید صادق گوهرین انجام دادم. بعد متن منطق الطیر به تصحیح دکتر شفیعی کدکنی از طریق انتشارات علمی در ماه می ۲۰۱۲ در انتشارات cerf در پاریس منتشر شد. یعنی روند ترجمه ۸ سال طول کشید و من به هیچ عنوان در این کار به ترجمه قبلی‌ام رجوع نکردم.

منیژه نوری درباره استقبال مردم فرانسه از کتاب منطق الطیر گفت: از اولین ترجمه منطق الطیر در سال ۲۰۰۲ تاکنون بیست و یک هزار نسخه فروش رفته است. این اثر سه مرتبه در تیراژ هفت هزار نسخه چاپ شده و هر بار تمامی آن‌ها فروش رفته است و امروز من خیلی خوشحالم که ۲۱ هزار فرانسوی زبان این کتاب را خوانده‌اند و چاپ دوم آن از روی نسخه شفیعی کدکنی هم با استقبال زیادی مواجه شد.

کتاب زبان مرغان: کتاب زبان مرغان؛ منطق الطیر اثر فریدالدین عطار نیشابوری با مقدمه و تعلیق از منیژه نوری؛ و پیش‌گفتاری از شفیعی کدکنی از سوی نشر شرف در پاریس و به زبان فرانسه منتشر شده است. ترجمه خانم نوری از منطق الطیر، پس از پیش‌گفتار مختصری از استاد شفیعی کدکنی (در سه صفحه) نثر گونه‌ای است که پس از ترجمه معروف گارسن دوتاسی (۱۷۷۴-۱۸۵۷) ترجمه کاملی از منطق الطیر به شمار می‌رود. (حافظ و عطار در میان برگزیدگان بیست و یکمین دوره جایزه جهانی کتاب سال)

لیلی انور: لیلی انور در ایران، در سال ۱۹۶۷ میلادی متولد و در تهران بزرگ شد. پدر او ایرانی و مادرش فرانسوی است. وی در سن ۱۵ سالگی به فرانسه رفت و در دانشگاه دو رشته ادبیات انگلیسی و ادبیات فارسی مشغول به تحصیل شد. انور مدرک دکترای ادبیات فارسی را در فرانسه و پایان‌نامه‌ای در رابطه با دیوان شمس دریافت کرد. او در حال حاضر استاد زبان و ادبیات فارسی در موسسه ملی زبان و تمدن‌های شرقی و نیز مدرسه مطالعات عالی علوم اجتماعی در پاریس است.

پرفسور لیلی انور استاد دانشگاه ملی زبان‌ها و تمدن شرقی در پاریس (INAICO) که ترجمه فرانسوی مشترک او و مایکل بری از کتاب منطق الطیر نوشته عطار نیشابوری در بیست و یکمین جایزه جهانی کتاب سال

جمهوری اسلامی ایران برگزیده شده است. در سمینار ترجمه و انتشار ادبیات کلاسیک فارسی در دنیای فرانسه زبان شرکت کرد.

به گفته او منطق الطیر عطار بسیار دقیق و همانند یک سمفونی ساخته شده است. پرفسور لیلی انور اعتقاد دارد که این کتاب یک موسیقی است و معلوم است که از کجا شروع و به کجا ختم شده است. وی تاکید می‌کند که: جهان ادبیات یک جهان یکتا است. در تمام دنیا شاعرانی وارسته بوده‌اند مانند عطار که به برخی از رموز و اسرار در عالم گیتی دست یافته‌اند. جایگاه شعرای عرفانی که به زبان فارسی شعر سروده‌اند، نسبت به دیگر شاعران یک جایگاه استثنایی است.

خانم انور در سخنرانی خود گفت: تا پیش از این تمامی آثار عطار به جز دیوان او به فرانسé ترجمه شده بود البته گزیده‌ای از همین دیوان هم به فرانسé ترجمه شده است. در مجموع عطار شاعری است که پندار در فرانسé شناخته شده نیست و من هم برای سومین بار بود که دست به ترجمه منطق الطیر می‌زدم. وی با اشاره به دو ترجمه دیگری که از منطق الطیر به زبان فرانسé وجود دارد گفت: این دو ترجمه مدت‌ها قبل از آن که تصحیح دکتر شفیع کدکنی راهی بازار شود چاپ شده بودند. یکی از ترجمه‌ها توسط گسن تسین و یکی توسط آنخوان بوان که در واقع یک ترجمه اقتباسی بود انجام شده بود. وی همچنین گفت: من پس از سالها تحقیق و پژوهش در زمینه ادبیات عرفانی و به خصوص منطق الطیر عطار در جاهایی به این نقطه می‌رسیدم که دیگر هیچ چیز دست من نیست و فکر می‌کنم این مواقع همان نقاطی بود که روح عطار داشت به من کمک می‌کرد. این همان جایی است که شما دارید

وارد عرصه‌ای می‌شوید که اصلا نمی‌توانید حتی آن را شرح دهید. شاید بتوان نام آن را وادی طلب گذاشت. خود عطار هم در انتهای منطق الطیر می‌فرماید که از کجا آمده و به کجا می‌رود و حتی شک دارد که آیا کار خوبی کرده که این اثر را به شعر گفته یا نه؟

مترجم منطق الطیر این اثر منظوم عطار را تفسیری از قرآن توصیف کرد. وی سال‌های کودکی خود را در تهران و در مدرسه رازی گذراند و این رشته را در دوره دکتری ادامه داد. وی مترجم ادبیات عرفانی شاگرد هانری دوفوشه کوراست. او درباره استادش گفت: اگر استاد دوفوشه کور که تمام دیوان حافظ را به زبان فرانسé ترجمه کرده است نبود من در این جایگاه نبودم او به من گفت حیف نیست تو بروی ادبیات انگلیسی که این همه آدم دارد را ادامه بدهی؟ ما نیازمند کسانی هستیم که در حوزه ادبیات فارسی کارکنند و من نیازمند جانشینی برای خودم هستم. هدف لیلی انور این است که منطق الطیر را تبدیل به یک سمفونی کند. او اخیرا با یکی از دوستانش که موسیقی‌دان است همکاری را شروع کرده و به دنبال آن است که منطق الطیر را به صورت یک موسیقی در بیاورد. او می‌خواهد شعرهای عطار را به فارسی و فرانسé بخواند.

نغمه پرندگان (منطق الطیر) عطار

کتاب نغمه پرندگان (منطق الطیر) عطار اثر فرید الدین عطار نیشابوری با ترجمه لیلی انور همراه با نگاره‌هایی با انتخاب و راهنمایی مایکل باری از سوی دیان دو سیلیه در پاریس به زبان فرانسé منتشر شده است. منطق الطیر عطار با نام زبان مرغان le langage des oiseaux در میان فرانسوی زبانان آید و شناخته‌مند. به ادبیات ایران از قرن ۱۹، نامی آشناست.

منابع و مأخذ

- ۱- حدیدی، جواد؛ از سعدی تا آراگون تاثیر ادبیات فارسی در ادبیات فرانسه، ۱۳۷۳، انتشارات مرکز نشر دانشگاهی، تهران.
- ۲- حدیدی، جواد؛ برخورد اندیشه‌ها، ۱۳۵۶، انتشارات توس، تهران.
- ۳- ستاری جلال، شرق در ادبیات فرانسه قرون هفدهم و هجدهم، ژان پیر مارتینو، ۱۳۸۱، نشر مرکز، تهران.
- ۴- ساجدی طهمورث، ادبیات تطبیقی، ایو شورل، ۱۳۸۶، انتشارات امیر کبیر، تهران.
- ۵- ساجدی طهمورث، از ادبیات تطبیقی تا نقد ادبی، ۱۳۸۷، انتشارات امیر کبیر، تهران.
- ۶- خان محمدی علی اکبر، ادبیات تطبیقی، ام. اف. گوینارد، ۱۳۷۴، انتشارات پازنگ، تهران.
- ۷- آذر امیر اسماعیل، ادبیات ایران در ادبیات جهان، ۱۳۸۷، انتشارات سخن، تهران.